

Szabados György

Emlékezetes régiek – régiekről emlékezők. Történelmi és historiográfiai tanulmányok az Árpád-korról

A habilitáció alapját képező koherens tanulmánykötet tézisei

Bevezetés

„Emlékezzünk régiekről!” – szólít múltidézésre egy igen régről ránk maradt verses história, amely a fehér ló mondáját adja elő, mítoszi hagyományon keresztül látva és láttatva a magyar honfoglalást. Amióta előkerült ez a históriás ének a XVIII. század utolsó harmadában, azóta több helyütt, könyvben, folyóiratban megjelent címként vagy jelszóként, akár az imént idézett felütése, akár egy másik sora. Magam sem tudtam (mert nem is akartam) szabadulni e verssor bűvköréből; a címválasztásbeli „eredetiségem” ki is merül az idézet parafrázálásában.

Emlékezetes régiek – régiekről emlékezők. A históriás ének nyitósorának ellentétes irányt mutató megkettőzése jelzi, hogy történelmi és historiográfiai dolgozatokat fog össze ez a kötet. Előbbi egyértelmű, hiszen arra összpontosít, hogy mi történhetett. Utóbbi annyiban csavar egyet a megismerés menetén, amennyiben inkább azt firtatja, hogy mikor mit tudtak egy nevezetes személyről vagy egy históriai jelenségről. Természetesen azt magam is vallom, hogy ha az ember alapos kutatástörténeti áttekintésre törekszik, akkor nincsenek, úgymond, tiszta műfajok, mert egy „történelmi” tanulmány „historiográfiai” jelleggel is erősödik.

Nem tanulság nélkül való a múltról alkotott tudás formálódását nyomon követni, mert emígy az emlékezet mozgása, elevensége kerül az érdeklődés homlokterébe; megvilágítva azt, hogy egyetlen kutató sem birtokolja a bölcsék kövét, ugyanakkor a régi időkben tett dolgok vizsgálatára az utánunk következő nemzedékek is jogosultak.

Válogatott történelmi és historiográfiai tanulmányaim a IX–XIII. századi magyar múlt (és a rá vonatkozó emlékezet) egy-egy fejezetébe vezeti be az Olvasót. Közülük van, amelyik 2019-re készült el, de akad olyan is, amelynek az első kidolgozása húsz évet számlál. Egyetlen írást sem illesztettem be változatlanul, hanem ahol ismereteim bővülése, vagy a hiányosságok kiköszörülése megkívánta, módosítással éltem: az itt olvasható szövegek tehát 2019. évi tudásomat tükrözik. Helykímélés végett törekedtem a jegyzetelés egységesítésére, bár két, eredetileg hivatkozások nélküli ismeretterjesztő írásom, meg egy recenzióm erejéig ez a műfaji jellegből adódóan nem tűnt célravezetőnek. (A két ismeretterjesztő dolgozat elejére illesztettem egy-egy lábjegyzetet a további tájékoztatás végett.)

A koherencia erősítésére és egyúttal a helykímélésre törekedtem akkor, amikor néhány, több tanulmányomban is fontos szerepet játszó gondolatmenetet igyekeztem lerövidíteni; ám mivel ezt nem tudtam volna az adott szöveg logikai egységének sérelme nélkül maradéktalanul kivitelezni, ezért elkerülhetetlen volt néhány helyen az önisméltés.

A tanulmányok koherenciáját kutatói érdeklődésem fő vonulatai adják, amelyeket nem egy esetben együtt érvényesítek (ezzel visszautalok ama fenti gondolatomra, hogy nincsenek, „tiszta” műfajok, mert egy valamire való „történelmi” tanulmány „historiográfiai” jelleggel is erősödik). Ezek:

- 1.) a magyar államiség korai története, különös tekintettel a IX. század közepe és a XIII. század eleje közötti időszakra; a steppe-állam korára és a Szent István-i keresztény állam-újra-alapítás eredményére;
- 2.) az egyes Árpád-házi uralkodókhoz kapcsolódó köztörténeti, genealógiai természetű vitás kérdések lehetőség szerinti tisztázása, vagy legalább is az általam belátható legnagyobb valószínűség szintjén történő álláspont kidolgozása;
- 3.) a steppei eredetű régi magyar hadviselésnek a Szent István-i keresztény állam-újra-alapítás utáni évszázadokban kimutatható továbbélése;

- 4.) a magyar historiográfia múltja az Árpád-kori kezdetektől a XVIII. század második felére bekövetkezett minőségi emelkedés, történettudományos szint eléréséig;
- 5.) Székesfehérvár szerepe a korai magyar történelemben és a történeti emlékezetben.

Jóllehet dolgozataim zöme nemcsak nyomtatott, hanem – a világháló nyújtotta lehetőségeknek köszönhetően – immár digitális változatban is hozzáférhető, mégis szükségét éreztem egy lapozható könyv kiadásának. A szövegek csiszolásának igényén túl két tényező sarkallt erre. Az egyik egy tapasztalat, hogy a tanulmányok egy kötetbe foglalt gyűjteménye hatékonyabban talál utat olvasójához, mint elszórtan. A másik tényező annak tudatosítása, hogy ötszázéves könyvet láttak már, de ötszázéves pdf-et még nem.

Válogatásom végeredménye nem független attól a körülménytől, hogy ez a könyvem Székesfehérvárott lát napvilágot, ahol 2017 nyara óta dolgozom. Nem független tőle, viszont nem jelentett kényszerítő erőt, ugyanis, amint az majd látszik, jóval 2017 előtt foglalkoztam már a Székesfehérvár múltjának egy-egy fejezetével. Nem is tehettem volna másként, hiszen Székesfehérvár Árpád-kori jelentősége kezdetektől fogva messze túlmutatott Székesfehérvár határain. Itt az *Árpád-kor* fogalma vétessék szó szerint, mert ez a történelmi tér nem Szent István korával lépett az írott emlékezet pergamenlapjaira, hiszen István ükapja Árpád nagyfejedelem e helyhez közel ütötte fel első pannóniai szállását. Ide temetkezett István apja, Géza, és itt koronázták István nagyfejedelmet István királlyá. Itt tették sírba, és itt emeltette fel maradványait 45 év múltán I. László király, akit később szintén a szentek sorába iktattak. Számos királyunk „*teste Fehérvárott nyugszik*”; közülük kiemelkedik III. Béla, László szentté avatatója. III. (Nagy) Béla pedig az egyetlen uralkodónk, akinek földi maradványait biztosan lehet azonosítani 1848-ban történt előkerülése óta. Az előbb sorolt nagy királyok korának és emlékezetének egyik legjobb ismerője volt Székesfehérvár egykori országgyűlési képviselője, az őstörténész és középkortudós Hóman Bálint. Több írásom értekezik róluk és hagyatékukról, mint ahogy több írásom csak közvetve kötődik a királyi fehér városhoz; és persze néhány tanulmányom csupán arra a korra, arra a történelmi közegre tekint, amely Székesfehérvárt Magyarország Árpád-kori fővárosává emelte.

Emlékezetes régiék – inkább történelmi jellegű tanulmányok

Vázlat a magyar honfoglalás Kárpát-medencei hátteréről

A magyar bejövétel korára irányuló kutatás már jó ideje tetemes kérdéshalmazzal szembesül. „Csak” a hazai elbeszélő kútfők forrásproblémái parázs vitákat gerjesztettek. Nemzedékek óta fogalmazódnak meg eltérő vélemények arról, hogy mikor keletkezett az első magyar história (hiszen a XIII–XIV. századból ránk maradt geszta- és krónikaszerkesztések XI–XII. századi szövegek lenyomatát őrzik), kit tiszteljük Béla király Névtelen Jegyzőjének személyében, mely írásművekbe hogyan s mikor érkeztek be az egyes mondai elemek.

A meg-megújuló vita tétje végső soron a régi magyar geszták és krónikák forrásértéke. Óvatosságra int az a körülmény, hogy historiográfiánk eme korai emlékei idegen nyelvi (latin) és vallási (keresztény) közegbe emelték a pogány múlt lejegyzésre méltónak tartott elemeit. Bizakodásra ad okot viszont másfelől az a megfigyelés, amely a hagyomány erejét igazolja. Az újabb folklorisztikai és irodalomtörténeti kutatás szerint az elbeszélő történelmi emlékezet mintegy hét nemzedéket fog át, ami akár két-három évszázadot jelenthet. Így az ősi magyar hagyomány tekintetében legkorábbi gesztáinknak érdemes nagyobb forrásértéket tulajdonítani annál, mint azt a némelykor túl szigorú filológiai kritika tette.

Addig azonban, amíg a feledtetés és az emlékezet egymással viaskodó erői színre nem léptek historiográfiánkban, a IX–X. századi magyar történelem egykorú (vagy legalább közel egykorú) elbeszélői kizárólag idegen – muszlim, bizánci, szláv, nyugat-európai – írók voltak. Feljegyzéseik a külső szemlélő álláspontját tükrözik, és nyelvi, vallási/kulturális sokszínűség jellemzi ezeket. A külső szemlélői minőség elsősorban szó szerint, földrajzilag értendő, akként,

hogy ezek az írók csak azokat látták a magyarokból, akik látókörükbe érkeztek, vagyis a harcosokat. A IX–X. századi háttérország népéről egyetlen utazótól sem jutott korunkra feljegyzés. A volgai bolgárokhoz látogató Ibn Fadlán 922-ben nem tett egy Kárpát-medencei kitérőt, de a 914-ben hazájából elűzött és Magyarországon több évig menedékre lelt Arnulf bajor herceg (vagy kísérete) sem mutatta jelét annak, hogy feljegyzéseket készített volna az őt befogadó közegekről. Ebből a korból tehát hiányzik ez a műfaj is, illusztrálva a lejegyzett adatok ínségét, amelynek oka, hogy a Kárpát-medence (Európa közepe) ekkor az írott európai műveltség peremvidékének számított. A fenti jelenség szerény „ellentételezéséül” a forrástani szakirodalom gyakorlatilag így is áttekinthetetlen.

Mindezidáig az írott kútfőkről tétetett említés. A korai magyar múlt megismeréséből azonban a nyelv, a szellemi néprajz, meg a tárgyi/embertani hagyaték (régészet, antropológia) kutatói is részt kérnek már jó ideje; és ha a történeti következtetések során megvan a kellő körültekintés, akkor teljes joggal. A különböző műfajú források illetékességi köre élenken foglalkoztatja a kutatást, külföldön és hazánkban egyaránt. E helyt csupán a legfontosabb elméleti tanulságokat idézhetem fel: ezek értelmében mind a „régészeti kultúra = etnikum”, mind pedig a „nyelvtörténet = néptörténet” azonosítás tarthatatlan; az egyes kútfőcsoportok mondandóit pedig sokszor eleve nem is lehet összehangolni. Mennyire használhatóak hát ezek a forráskörök a Kárpát-medence IX–X. századi múltjának feltárásához?

Úgy látom, hogy a nyelvi anyag a korábban véltél szerényebb forrásértéket képvisel, mivel a IX–X. századból csupán vitatott etimológiájú személy- és földrajzi nevek állnak rendelkezésünkre. A személynevek közül Álmos nagyfejedelem nevének magyar és török származtatása hozható fel a nyitott kérdések sorából. A földrajzi nevek kapcsán Hoffmann István mutatott rá arra, hogy egy földrajzi név etimológiájából nem következik használói nyelvi/etnikai hovatartozása. Ehhez annyit teszek hozzá, hogy a különböző nevű települések még lakosaik lélekszámát, egymáshoz viszonyított létszamarányát sem tükrözik, nemhogy identitását! Mindezt tetézi, hogy a földrajzi nevek keletkezése és legkorábbról fennmaradt lejegyzése között ismeretlen nagyságú időszakadék húzódik. Az a körülmény, hogy a IX–X. századi Kárpát-medence a literátus görög és latin Európa peremvidékének számított, a nyelvi kútfők adottságaira is rányomta bélyegét. Szádeczky-Kardoss Samu meglátása szerint a római kor vége és a magyar állami írásbeliség XI. századi kezdete közötti bő fél évezred forrásai oly szegényesek és hézagosak, hogy a bennük előforduló Kárpát-medencei névanyag nem mondja meg félreérthetetlenül: mikortól kezdve lehet egy „előmagyar” (nyelvű) etnikum jelenlétével számolni; 895 csak hipotézis, s emellett más feltevések sem hagyhatók figyelmen kívül. Szádeczky-Kardoss ezzel arra világított rá, hogy a római kor végétől Szent Istvánig nincsen rendszeres belső keletkezésű írásbeliség a Kárpát-medencében. Ezen alapvető felismerésének következményeire alább térek ki.

Az emlékezet és a hagyományozás módjait (is) ismerő folklorisztika az összehasonlító motívumkutatással mondhat sok újat a korai múlt mítoszainak kulturális kapcsolatairól. Ám a honfoglalás-mondák esetében meg van kötve a kutatók keze: egyrészt az eredeti adatok szűkössége, másrészt a leírt mondák folklorizálódása miatt. Ez utóbbira kalotaszegi példákat olvastam Magyar Zoltán gyűjtésében: az egyik adatközlő Anonymus írásművére hivatkozva adja elő Gyalu/Gyelő vezér legyőzését. Mivel a *Gesta Hungarorum* 1746-ban, első magyar fordítása pedig 1790-ben látott napvilágot, elég ideje volt a népi műveltségben elterjedni. Jelen tudásommal a *Pannóniai ének* fehér ló-mondájáról állíthatom azt, hogy ez a legkésőbbi lejegyzésű, ám tiszta szóhagyományból eredt honfoglalás-monda.

Az írott kútfők szűkösségét a tárgyi emlékek bősége ellenpontozza. Ma a régészet forrásbázisa olyan gyors ütemben nő, amiről a krónikákat és okleveleket vizsgáló történészek álmodni sem mernek. A régészetnek ezzel a *mennyiségi* gyarapodással egyidejűleg kell saját *minőségi* előmenetelével foglalkoznia, s a történetiségét újra és újra meghatároznia. Ebben nyújtanak segítséget a kutatástörténeti munkák.

Köztudott, hogy régészeti munka sikere több tényező függvénye: a feltárások mértéke, a leletek dokumentáltságának színvonala mind befolyásolja a következtetések erejét, de Erdély (meg a Partium és a Kelet-Bánság) elcsatolását tekintve tudományon kívüli tényezők is sokszor hátráltatták a kutatók munkáját. Ettől függetlenül elvitathatatlan, hogy a tárgyi emlékek időben aránylag jól rétegezhetőek, illetve, hogy a leletek a legnagyobb mennyiségű adatbázist képezik. A különböző műfajú forráscsoportok sorra vételével arra a meggyőződésre jutottam, hogy a honfoglalás-kor további kutatását alapvetően a történeti és a régészeti adatokra lehet építeni. Elvégre az írott kútfőkben találhatóak meg azok a történelmi fogalmak és kifejezések, amelyek által értelmezzük a múlt jelenségeit; a rohamosan bővülő tárgyi anyag pedig sok esetben az egykorvolt valóság azon elemeit tárja elénk, amelyekről hallgat a pergamen, hallgat a toll. Persze a leletekből levont történeti (sőt etnikus) következtetések során mindenkor kívánatos a fokozott óvatosság; különösen kerülendő a „vegyes érvelés”. Mégis szükséges a folyamatos tudományközi párbeszéd ahhoz, hogy kitűnjék, mikor egyeztethető össze a történelem és a régészet tanúságtétele, és mikor nem.

A Közép-Duna-medence IX. századának e nagymértékű átértelmezése olyan történeti rekonstrukciót kínál, amelyben a *tér*, az *idő* és az *okság* összefüggései a töredékes tudás dacára is működőképes rendszert alkotnak. A *tér* szereplőiről az előző alfejezet szólt. Az *idő* kérdéséhez annyi kívánczik még, hogy ha a 822-es frankfurti avar követjárás nem tekintendő az avarság végidejének, továbbá a magyarok 862-ben már a Kárpátokon belül (is) éltek, akkor az „avar-kor” és a „magyar-kor” között csupán negyvenévnnyi időárok húzódik; fele olyan széles, mint ahogy azt a korábbi felfogás alapján vélnénk. Végül, ami az *okság* dolgát illeti: a honfoglalóknak a helyben találtak többségével való kulturális (és részben etnikai?) rokonsága, ha tényleg fennáll, máris jobban érthetnénk, miként ment végbe zökkenőmentesen a Kárpát-medence magyar birtokba vétele. Az avarok, amint azt láttuk, legkésőbb 862-től érintkezhetek a nyugatra tartó magyarokkal, ám összetűzésüknek semmi nyoma sincs, holott a magyar hadak felvonulási útvonala keresztülhaladt az avar szállásterületeken. Ehhez képest Reginótól tudjuk, hogy amíg a magyarok „a pannonok és az avarok pusztáin” halásztak és vadásztak, addig a karantánokat, a morvákat és a bolgárokat támadásaik sújtották. Etnikus szempontra kiélezve ebből az látszik, hogy a karantánok, a (déli) morvák és a bolgárok iránti harcias magatartást a magyarok nem tanúsították az avarokkal szemben! Óvatos becsléssel szólva is jóindulatú semlegesség állt fenn az avarok és a magyarok között; mindez elősegítette a Kárpát-medence sikeres magyar integrációját, az új steppe-birodalom kiépülését Közép-Európában.

A magyarok bejövetelének hadtörténeti szempontú újraértelmezése

A magyarok bejövetelének megítélését több ellentmondás feszíti. Ezek közül az egyik az, hogy tudatos és szervezett beköltözésről, avagy egy szétzilált és kivérzett emberközösség bemeneküléséről beszélhetünk. Bizonyos írott kútfőadatokból a fejvesztett futás képe sejlik fel, ugyanakkor a régészeti-antropológiai leleteken semmi nyomot nem hagyott egy esetleges katasztrófa. Az újabb kutatás szerint a IX. század végén beköltözött népesség sírleleteiből kiderül, hogy a férfiak és a nők antropológiai méretértékei között (leszámítva a nemi eltérés sajátosságait) nincs különbség. Másképpen szólva az asszonyokat a férfiakkal azonos rítus szerint, azonos művészeti jegyeket mutató ékszerekkel helyezték végső nyughelyükre. Vagyis nincs arra utaló nyom, hogy megözvegyült harcosok helyben talált, másfajta etnikai, másfajta műveltségi közösségekhez tartozó asszonyokat kényszerültek új társukul választani.

Álmos erős etelközi állama kedvező tapasztalatokat gyűjtött a Közép-Duna-medence adottságairól: a folyókban és legelőkben bő, magas hegyek természetes oltalmát élvező terület földművelésre és állattartásra egyaránt alkalmasnak bizonyult; vonzerejét tovább növelte politikai széttagoltsága. Mindezeknél fogva úgy vélem, hogy a Magyar Nagyfejedelemség eltervezett tudatossággal hódította meg a Kárpát-medencét, és egyesítette hatalma alatt ezt a természeti kincsekben gazdag földet. Ennek az alapos helyismeretnek térben-időben pontosan

adatokhozható lenyomata a *Salzburgi Évkönyvek* idézett közlése a 881-ben Bécs alatt harcoló magyarokról. Erősen elgondolkodtató, hogy a magyarok és a közeli hadszíntéren hadakozó kabarok honnan vonulhattak a Bécsi-medencébe, és hová térhettek vissza onnan. Biztos, hogy csak Etelközbe/Dentümmogyerbe, vagy már egy Kárpátokon belüli támaszpontra is? Időszerűvé vált a magyar honfoglalás kronológiájának újragondolása, amit – s erről elég szó esett a jelen kötet előző tanulmányában – Szőke Béla Miklós végzett el, és publikált 2014-ben. A mintegy fél évszázaddal előrelétezett honfoglalás/betelepedés valószínű történeti rekonstrukciójából viszont az következik, hogy a IX–X. század fordulóján vezetett magyar hadjáratok a nép nem hadviselő többségének szállásváltását inkább lezárták, mintsem kísérték. Igaz, lehet elégszer hangsúlyozni azt, hogy a lakosság békés zömének mozgását – ekként Etelköz kiürítésének kezdő- és végidejét – adatok híján nem tudjuk pontosan datálni. Mindazonáltal a honfoglalás tudatossága számomra azért sem lehet kérdéses, mert egy 893-as hadjárat által nem beindított, amúgy is abszurd oksági magyarázattal ellátott népvándorlás-láncolat kiváltképp nem lehet közvetett kiváltója egy több évtizeddel korábban elkezdett szállásváltásnak.

Hadviselő steppe-állam a Kárpát-medencében és azon kívül

Korábbi kutatásai során megszilárdult szakmai meggyőződésem, hogy az egyeduralkodó rendszer töretlenül érvényesült a X. századbeli Magyar Nagyfejedelemségben is, úgy, ahogy azt az Álmossal és Árpáddal korosztályos Böles Leó császár rögzítette. Am ezt a megállapítást az eseményrendről szóló többi kútfőadattal is össze kell vetni, mert ha egy állam viselkedésének *gyakorlati* megnyilvánulásai összhangba hozhatóak az állam szerkezetéről nyert *elméleti* leírással, akkor annál nagyobb biztonsággal tehetünk megállapítást az adott állam jellegéről. A kútfők kínálta leggyakorlatiasabb lehetőség a katonai tettek mérlegelése, ami alkalmat ad a támadó hadjáratok árnyalt, államtörténeti szempontú (újra)értékelésére.

A Magyar Nagyfejedelemség legjellemzőbb, legismertebb életmegnyilvánulásai azon támadó hadműveletek voltak, amelyeket a köztudat „kalandozó” hadjáratok minősítéssel tart számon. E kifejezéssel szemben jogos aggályok merültek fel, úgyhogy remélhetőleg hamar kikopik a szaknyelvből. Többek között a korai magyar múlt korszakolására sem alkalmas, mivel a támadó hadjáratok megelőzték és követték az Etelközből Kárpát-medencébe irányuló szállásváltást. Jelen tanulmánynak nem célja a honfoglalás körülményeit taglalni: korábban elvégeztem a bejövétel hadtörténeti szempontú újraértékelését, s a magyarság 881–907 közötti erőteljes katonai aktivitásából – más érvekkel megtámogatva – azt a következtetést vontam le, hogy a szállásváltás külső fenyegetettség, külső kényszerítés nélkül, előre eltervezett módon ment végbe. (A honfoglalás tudatos lefolyását és az ennek kedvező hátteret biztosító Kárpát-medencei viszonyokat az előbbieken vázoltam.)

A támadó katonai vállalkozások mögött a Magyar Nagyfejedelemség egyeduralkodó szinten kifejeződő tudatossága húzódik meg: beleértve azt is, hogy merre milyen intenzitással hadakoztak, de azt is, hogy melyik irányban nem mutatható ki magyar katonai jelenlét a X. században. A hadviselő steppe-állam a Kárpát-medencében és azon kívül egyaránt eredményesen érvényesítette akaratát hosszú ideig. A hatalmi szerkezet szilárdságát a több nemzedéken keresztül betöltött tisztségek (is) érzékeltetik. A nemzetközi szinten az állami akaratérvényesítés hol diplomáciai, hol háborús formában nyilvánult meg. Előbbit a tartós szövetségek (I. Berengár itáliai király, majd császár, Arnulf bajor herceg, VII. Konstantin bizánci császár), utóbbit a külső hadműveletek földrajzi („geopolitikai”) szabályszerűségei és többségük sikeres mivolta példázta. A többfelé irányuló, egyedül és szövetségben vezetett akciók során volt, hogy csupán néhány napi járőföldre szolt a küldetés, de volt, hogy az oda-visszaút 3000–4000 kilométer távolságot jelentett. E változatos képet mutató harci vállalkozások közös jellemzője, hogy nem „kalandozások”, hanem *államérdekű hadjáratok voltak*.

Rokonok rivalizálása – Árpád-házi Koppány és István ellenétéről

Az íjfeszítő lovas népek kultúrköréből eredt Magyar Nagyfejedelemség a IX. század második felétől tudatos döntéssel vette birtokba a Kárpát-medencét, s működtette ott steppe-birodalmi államberendezkedését. Az első ezredforduló azonban sorfordulóval is várta a magyarságot, és e „keresztút” két lehetséges irányát Koppány és István személye jelképezi.

A rendelkezésünkre álló szűkös adatokból kiindulva az alábbiakat állíthatom több-kevesebb bizonyossággal. Koppány Álmos nagyfejedelem fiági leszármazottja volt, méghozzá Zoltához képest egy idősebb Árpád-fiú sarja; csak így formálhatott igényt a trónra. Koppány a pusztai íjfeszítő népek régi szokásainak követője volt, amit a trónöröklési szándékon kívül házassági terve bizonyít. Perdöntő körülmény, hogy ő kérte nőül Saroltot, vagyis az uralkodóház tagjai közül ő volt a korban-rangban soron következő. Koppány és István harca nem egy országos horderejű felbolydulás, hanem az uralkodóházon belüli leszámolás volt: színtere a Dunántúlra korlátozódott, végkifejlete Somogyban játszódhatott le. Koppány trónigénye az akkor jórészt pogány magyarság közegében tökéletesen jogos, sőt rá nézvést egyenesen kötelező volt; egy nagyfejedelmi dinasztia hagyományait követve lépett fel az egyeduralomért. Így a „felkelés”, a „lázas” és az ilyesfajta minősítés kizárólag a győztesek utólagos ítéletalkotását tükrözi, érdemes hát Koppány és István trónküzdelmeként értékelni kettejük harcát, attól függetlenül, hogy Géza a régi rend ellenében saját fiát jelölte utódaul. Ez a régi rend a X. század derekáig működhetett Magyarországon: az akkortájt uralkodó Falicsi Árpád nagyfejedelem *harmadik* fiától való unokája volt, míg utóda és unokatestvére Taksony, Árpád *negyedik* fiának fia volt; úgy tűnik, a főhatalom addig körbejárt az ágak között, ám Taksonytól kezdve kizárólag a legfiatalabb Árpád-ágot látjuk a magyar trónon. (A többiek emlékezete nem véletlenül nem kapott helyet a honi krónikák lapjain!) Innen nézve a következő váltás mikéntje sem biztos. Taksony intézte úgy, hogy idősebb fia lépjen örökébe, vagy Géza erőszakos hatalomátvétel révén maga kezdeményezte az eredeti szokás felborítását? Gézának a forrásokból kibontakozó jellemrajza ez utóbbi eshetőséget valószínűsíti, vagyis a Zolta-ágon belül tartott mindkét uralkodóváltás – Taksony→Géza és Géza→István – értelmi szerzője ő lehetett. Ez tehát az a dinasztikus környezet, amely által értelmezendők István trónbiztosító harcai: *a Zolta-ág uralom-kisajátítását kellett elfogadtatni országszerte*. Külpolitikai okként ehhez járul az, hogy a keresztény monarchiák sokáig nem tűrtek volna meg maguk között egy hivatalosan pogány államot; Magyarország hivatalosan keresztény állammá való átalakítását viszont a dinasztia kereszténnyé lett ága szavatolta. Koppánynak ezért győzelme esetén súlyos külpolitikai válságot kellett volna kezelnie, amennyiben a Német-Római Birodalom aligha hagyta volna szó nélkül a szövetséges István bukását. Hogy Koppány megoldotta volna a rá váró kihívást, ez is örök rejtély marad, mert a történelem csak Istvánnak juttatott bizonyítási lehetőséget. István nagyfejedelmet az első ezredfordulón koronázták István királlyá az általa alapított Szűz Mária Bazilikában Székesfehérvárott.

„Árpád-házi” „szent” királyunk Aba Sámuel

Szándékoltan választottam ezt a vitatható címet, mivel az egyformán igaz mind a két, egymással ellentétes jelentésében. Hiszen Aba Sámuel király (1041–1044) sem az Árpádok fiági leszármazottjai közé, sem a kanonizált uralkodók sorába nem tartozott, ilyenformán erősen indokolt az idézőjel használata; másfelől viszont kétségkívül rokonságban állt az első magyar dinasztiával, valamint letagadhatatlanul létezett egyfajta vallásos kultusza a nép körében, ezért valami létjogosultsága mégis akad az idézőjelbe foglalt két minősítésnek. Már középkori kútfőink is ellentmondásokkal terhelt királyképmást tükröznek; az egymásnak feszülő vélekedések a kritikai történettudományban sem békéltek meg, sőt a régről örökölt, egyre árnyaltabban kifejtett vitapontok mellé újabbak zárkóztak fel. Ezek közül a címben jelzett két kérdéskörben – vagyis az uralkodóházzal fennállt rokonsági viszony és az emléket övező sajátos tisztelet tekintetében – foglaltam állást.

Latin nyelvű krónikáink Aba Sámuel Szent István *sororius*ának mondják, ami jelentheti a sógort és a sógor fiát, vagyis a leányági unokaöcsöt. Elemzéseim eredménye, hogy a *sororius* szó többes jelentése *megengedi*, a logikai és genealógiai összefüggések láncolata *valószínűsíti*, a *Tarih-i Üngürüs* pedig egyenesen *állítja*, hogy Aba Sámuel Szent István unokaöccse volt: nem tartozott ugyan a fiágon számított királyi nemzetségbe, de vérrokonsága miatt lehetett őt királlyá választani, a másik nőági unokaöcs, Orseolo Péter elűzésekor.

Nem tudjuk, mikor kerülhetett Aba Sámuel kegyes emléke a krónikasövegbe. Annyi bizonyos, hogy elemi erejű kultuszt bizonyít. Ráadásul mivel ez nem egyszerűen politikai érdek nélkül, hanem politikai érdek, sőt vallási tekintély ellenére érvényesült (gondoljunk az Abát megfeddő Szent Gellért püspökre!). E rendhagyó „Árpád-házi” „szent” királyunk tiszteletét pedig minden olyan forrás hirdeti, amely nem a Sámuel keresztnéven, hanem az atyaiságot megszemélyesítő Aba formában emlékezett a harmadik magyar királyról.

A XII. századi magyar hadtörténet forrásproblémáiból

Az 1100-as évek első feléből két, harminc év különbséggel megvívott csatát köt össze sajtósággal a hazai írott emlékezet ítéletmondása. A *Képes Krónika* 153. fejezete részletesen szól II. István király (1116–1131) uralkodása elején az Olsava folyó mentén zajlott csatájáról. Lesújtó véleménnyel van az előhad teljesítményéről. „*Az igen hitvány besenyők és székelyek seb nélkül menekültek a király táboráig.*” II. Géza (1141–1162) 1146. évben a Lajta és Fische folyó közén lefolyt harcának felütése sem fest vidámabban. „*A gaz besenyők és a hitvány székelyek mind egyszerre futamodtak meg, akár a juhok a farkasok elől, holott szokás szerint a magyar csapatok előtt jártak.*” (165. fejezet.) A XII. századi gesztairó tehát harminc év tárgyalásán belül két ízben is elveri a port a királyi sereg előtt járó könnyűlovas íjászokon. Szigorú bírálata érthető lenne akkor, ha mindkét futás kedvezőtlen fordulatot hozott volna. Azonban ez korántsem így történt. A két összecsapás kimenetelének megállapítása előtt egy újabb közös vonást kell hangsúlyozni, ezúttal a forrásadottság területén. Szerencsére mindkét esetben ismeretes a szembenálló felek álláspontja, még hozzá oly bőséggel, amellyel utóljára csak a ménfői csata (1044) megörökítői emlékeztek tárgyukról.

Megállapítható, hogy a besenyők és a székelyek egyrészt azért kaptak igazságtalan elmarasztalást, mert idegen etnikumként tartattak számon, de másrészt – és főleg – amiatt, mert az egyházas műveltségű történetíró más világban élt, másfajta tudást hordozott, mint a steppéről hozott harci hagyatékot ápoló magyar hadvezetés. Pedig a honfoglalókra (is) jellemző lovasíjász taktika jórészt keresztény szerzőktől ismeretes. A lesvetés, a színlelt menekülés elemeit, valamint a sikeres kivitelezés alapját, a magasszintű lovaglást egymástól függetlenül hangsúlyozza két kortárs szerző, Bölcs Leó császár (†912) és Regino prümi apát (†915). Az Árpád-kor udvari gesztairói nem birtokolták ezt az elméleti tudatosságot, ami egy bizonytalan kimenetelű (1116) és egy bizonyosan győztes csata (1146) esetében különösen feltűnő. A régi taktika megnyilvánulásait a tudatlan szemlélő látószögén keresztül szűrve közvetítette, ilyenformán hangsúlyozatlanul, mert felismerés nélkül hagyva azt aényt, hogy a csatlakozott katonai segédnépeken kívül a „magyar” magyarok körében is fel-felbukkan egy-egy archaikus nyom. Ilyen volt Janus nádor csendben előkészített, váratlan, sikeres ellentámadása (1116), egyes magyar hadegységek cselvetésszerű megfutása a székely, besenyő lovassággal együtt, valamint maga az a tény, hogy Freisingi Ottó az 1146-os csatában a magyar előhad két külön (besenyő és székely) *comes* vezérlete alatt harcoló íjászszárnyáról beszél. Mivel az ispán a király által odaállított főrangú világi tisztségviselő volt, ez további érv a XII. századi magyarság körében eleven hagyományként ható régi taktika mellett, hiszen az alvezérek – az eredmény által is visszaigazoltan – ismerhették saját katonáik harci képzettségét. A székelyek és besenyők élére állított vezető ispáni mivoltából következően nem közülük való, velük egyazon etnikumú(nak tartott) személy, hanem a királyi akarat által fölélük kinevezett ember volt.

Könyves Béla király? Egy székesfehérvári királysír azonosításáról

„Könyves Béla” nevű magyar király természetesen sohasem létezett. A szándékoltan meghökkentő címmel egy székesfehérvári királysír azonosítására hívom fel a figyelmet, illetve a személyazonosítás újragondolásához kívánok hozzászólni. Ugyanis felmerült, hogy az a csontváz, amelyet 1848. évi megtalálása óta III. Béla király (1172–1196) földi maradványaiként ismeretes, valójában Könyves Kálmán királyé (1095–1116) volt. Ezen újragondolás láttán kételyek merültek fel bennem.

Mi alapján lehet egy Árpád-kori királysírban megtalált csontváz személyazonosságát megállapítani? Vitathatatlan, hogy a sír feltárása, a tárgyi mellékletek leírása, s mindezeknek elemzése a régészet illetékességi körébe tartozik. Csakhogy a történelem egy néven nevezhető alakja ennél összetettebb, tudományközi szemléletmódot kíván. Földi maradványai a csontok, amelyekről az antropológia és a genetika hivatott nyilatkozni. Családi, rokonsági kapcsolatait a genealógia, viselt dolgait a politikai történet kell, hogy tárgyalja. Végzettségemből eredően ez utóbbi téren nyilváníthatok önálló kutatói véleményt, ám a kérdés összetett mivolta miatt nem kerülhetem meg a többi tudományban született publikációk szemlészését; emellett azért is hasznos azokat sorra venni, hogy világossá váljék, milyen érvelésre, milyen módszertani megfontolásra épül egy újszerűség igényével fellépő elmélet.

A különböző tudományágak különböző természetű érvei ugyanakkor a hagyományos személyazonosítás mellett szólnak. 1.) III. Béla feltűnően magas termetét, amelyet a csontváz bizonyít, a királlyal korosztályos Londoni Richárd is feljegyezte. 2.) A nordikus arcvonások genealógiai háttere szintén csak III. Béla esetében adott, hiszen felmenői között több szálon is előfordultak a skandináv eredetű Rurik-házi hercegnők. 3.) I. László szentté avatása 1192-ben történt, annál fogva a fejereklyetartó élő emberarcának lehetséges modellje az akkori uralkodó, III. Béla lehetett; a herma királyfeje és a koponyára épített arcreekonstrukció közötti hasonlóság kifejezetten gyámolítja ezen összefüggést. 4.) A király mellett nyugvó királyné csontváza sokszori szülés biológiai nyomait mutatja, amely leírás Anna/Ágnes és nem Eleutheria/Felicia személyére illik. 5.) Könyves Kálmán fülgyulladásának semmi tanújelét nem adja a koponya. 6.) Kálmánt a saját törvényénél fogva nem temethették volna a bazilika épületén belülre, ahol a sírokat feltárták, míg az Álmos-ági királyok ezt a rendelkezést annál könnyebben figyelmen kívül hagyhatták. E hat pontba foglalt összegzésből bizonyára még világosabban kitetszik, hogy a régebbi és az újabb tudományok régi tudósaink igazát erősítik.

Henrik király házassága – Imre király aranybullája

A címben feltüntetett két név ugyanarra a személyre vonatkozik. A kettős címben megjelölt témakör három összefüggő kérdésre utal, amely a XII–XIII. századi magyar művelődés- és politikatörténet ritkán látogatott területére vezet vissza, s egyaránt Imre király (1196–1204) személyéhez és országlásához fűződik: nevének változása (pontosabban szólva e változás nyomán követése a rendelkezésünkre álló írott kútfőkben) a hazai, valamint a közép- és nyugat-európai latinságban; házasságának ideje; az aranybulláján található címer keletkezése. Az első és a második, valamint az első és a harmadik kérdés közötti összefüggések feltárására történetírásunk már több ízben is vállalkozott, de e három együttszemlélésére még nem.

Az alábbi tendenciák bonthatóak ki a források ingadozó névhasználatából. 1.) 1197 előtt a dalmát és a magyar királyi oklevelek egyaránt inkább *Henrikként* nevezik III. Béla legidősebb fiát. Ezt erősíti az *Admonti Évkönyvek* 1197-ig vezetett kódexe. 2.) A magyarországgal kapcsolatban álló neolatinság a *Henrik* forma mellett 1198 után is kitart. Ide sorolható Spalatói Tamás, sőt a diplomáciai összeköttetés révén a pápai udvar írói gyakorlata. Velük szemben az újlatin nyelvterületről eredő „független” példák (Gaufred de Bruil, Peire Vidal) az *Imre* név előképéhez hasonlatos alakot állítottak elő. 3.) A honi kancelláriában 1197-re a *Henrik*→*Imre* átállás szinte teljes. 4.) A kései elbeszélő kútfők (magyar, sőt a *Henrik* formát jobban kedvelő német nyelvterületen is) az *Imre* változat latin ősében állapodnak meg.

Alfonz király 1196. április 25-én hunyt el, az özvegy Sancha első leánya, Konstancia magyar királynéságát említő oklevele az év októberében kelt; az esküvő *e két időpont között, legvalószínűbben 1196 nyarán/kora őszén mehetett végbe*. Ez a dátum igazolja Erdélyi elméletét a *Henrik→Imre* átmenetről. A Konstanciával érkező lovagok és udvarhölgyek sokasága révén egy új, távoli nyelvi közeg jelent meg. Itt érhető tetten az *Imre* név hazai kifejlődésének forrása: az udvarban élő népes királynéi kíséret kezdte *Henrik király* nevét a maga képére átgyúrni. Ez a nyelvi hatás először az ország politikai központját érte, majd onnan, a királyi kancelláriából kisugározva terjedt el térben és időben egyaránt.

Imre király 1202-ben Benedek erdélyi vajda kérésére megengedte, hogy a neki adományozott Martonfalvát, valamint egy másik, Bajót nevű faluját felesége, a nemes Thota asszony számára hitbérül lekösse; továbbá, mivel az asszony azért hagyta el szülőföldjét, hogy Konstancia királyné serény szolgálatában maradjon; ezért a királyné állhatatos közbenjárására Thotának ajándékozta Martonfalva minden, kincstárnak járó jövedelmét, úgy mint a szabadok dénárját, a nehezéket (pondus) és a csöböradót. Az uralkodói kegy nyomatékosításául az adománylevelet nem egyszerű viaszpecsét, hanem aranybulla hitelesítette, s ennek hátlapja a jelenlegi államcímerünk jobb pajzsmezejében található vörös-ezüst sávozat legkorábbi ismert ábrázolását tartalmazza. A privilégium külön érdekessége, hogy Imre neve és királyi címe kétféle alakban fordul elő. Péter kancellár változata az oklevél szövegében: „*Hem(er)icus d(e)i gr(ati)a Hung.(arie) Dalmac.(ie) Chroac.(ie) Servie Rame.q(ue) rex.*” A másik változat az íráshordozók eddig nem vizsgált csoportjához vezet. Az arany függőpecsét előlapján a király trónon ülő alakmását: „HENRIC(US) TERCII BELE REGIS FILIVS”, a hátlapon levő címet „D[E]I GRA[TIA] HVNGARIE DALM[ACIE] CHROAC[IE] RAMEQ[UE] REX” felirat köríti. Látható, hogy nemcsak a névalak, hanem a királyi cím is archaikusabb az aranypecséten, mint az általa megerősített hitelű oklevélen! Érdemes egyszersmind Imre dénárjának háromsoros „HE/NRIC/VS” feliratát tekintenünk, a másik fém íráshordozó tanúságtételét. Mind a bulla, mind a pénz *Henrik* névemléke 1196-ra mutat. Ez viszont lehetővé teszi a címerábrázolás eredeztetését, pontosabb keltezését.

Imre 1202-es aranybullájának eme „anakronizmus” arra vall, hogy királyi címének bővültével sem készítettett új pecsétfeliratot. Ennélfogva – különös tekintettel a korona említéseire – valószínű, hogy az elveszett aranypecsétetek ugyanezen „D[E]I GRA[TIA]HVNGARIE DALM[ACIE] CHROAC[IE] RAMEQ[UE] REX” feliratot hordozták a bulla hátlapján, ahol a címerábrázolás is található. Amennyiben fenti fejtegetéseim helytállóak, úgy a kilencoroszlános vörös-ezüst sávozat megjelenését 1196 és 1199 közé keltezhetjük, de a datálást ennél is tovább lehet pontosítani, hiszen egy 1197. esztendei aranybullájának is maradt ránk említése, vagyis akkorra már ez a címer készen kellett, hogy álljon. Összegezve a király házasságának idejére, nevének neolatinos változására és a királyi cím bővülésére tett megállapításaimat, úgy látom, hogy *az Imre-kori címer keletkezését 1196-ra helyezhetjük*.

Aragóniai Konstancia, az első magyar házassági szerződés királynéja

Az előző tanulmányban említett Imre király és Konstancia aragóniai hercegnő egybekeléséhez kötődik a legkorábbról ismert magyar házassági szerződés. Esküvőjüket még a két királyi apa, III. Béla és II. Alfonz készítette elő; ők két nap különbséggel 1196 áprilisában (Béla 23-án, Alfonz 25-én) hunytak el. A nászszertartás, amint arról előbb esett szó, még ugyanazon év nyarán/kora őszén ment végbe.

A házassági szerződés Tartalmáról egy későbbi említésből értesülhetünk, amikor Konstancia már II. Frigyes német-római császár felesége volt. III. Honorius pápa 1220-ban így nyilatkozott erről: „*Krisztusban legkedvesebb leányunk Konstancia, a rómaiak császárnéja panaszában tudomásunkra hozta, hogy amidőn a magyarok fényes emlékezetű királya őt törvényesen nőül vette, két vármegyét adományozott neki hitbér gyanánt, oly módon, hogy*

amennyiben túléli a királyt, azokat jövedelmükkel együtt teljességben megtartsa, amíg Magyarországon kíván tartózkodni, ám ha nem akar tovább ott maradni, tizenkétezer márkát fizessenek neki a hitbér fejében.” Mivel ez idő tájt Magyarország mintegy 72 vármegyére tagolódott, óvatos becslés szintjén lehet megfogalmazni azt, hogy Konstancia az ország 1/36-át kapta meg hitbér gyanánt.

A Konstancia királyné jövedelmi és birtokviszonyairól korunkra jutott, szinte teljesen hiányos képet egyetlen adat egészíti ki. Amikor 1203-ban Imre király átengedte Bihar megye adójának és vámbevételeinek 2/3-át a nagyváradi egyház részére, ez a gazdag adomány nem tartalmazta azokat a jövedelmeket, amelyek Asszonyvására (*Forum Reginae*) piacáról folytak be. E döntésével Imre fontos pénzforrást hagyott felesége kezén. Biztosak lehetünk abban, hogy Bihar vármegye nem tartozott a házassági szerződésben említett két *comitatus* közé, ugyanis Asszonyvására neve – a másik három kivétel, Akjel, Jánosd és Kölesér nevével szemben – egyértelműen egy királyi vármegyén belül elkülönült birtoktestre mutat. *Forum Reginae* az egyetlen biztos példa arra, hogy Konstanciának saját két megyéjén kívül másutt is lehettek birtokai szerte az országban.

Régiekről emlékezők – Inkább historiográfiai természetű tanulmányok

Hagyomány, emlékezet és kritika a korai magyar történetírásban

Fontos jellemzője régmúltunknak és megismerhetőségénke, hogy a magyar az egyetlen nép, amely eredeti steppei műveltségét és politikai szervezettségét nyugat-európai mintára cserélte, és ezen új keretek között fejezte ki régi hagyatékának azon elemeit, amelyek valamilyen oknál fogva méltónak találtattak felvétetni az írásbeliségbe. Historiográfiánk korai szakaszát ekképp a hagyomány és a kritika, illetve az emlékezet és a feledtetés viaskodása hatotta át. Még ahhoz is idő kellett, hogy az új szellemi közegben igény mutatkozzék a múlt lejegyzésére.

Köztudomású, hogy Szent István uralkodása (997–1038) az államforma-váltás mellett a latin nyelvű írásbeliség meghonosodását hozta: még az ő országlásakor keletkeztek az első törvények és oklevelek Magyarországon, tőle számítandó a magyar államelméleti irodalom (*Intelmek*), és néhány évtizeddel halála után megszületett a hazai historiográfia.

A tudományos gondolkodásban máig nem alakult ki megegyezés afelől, hogy mikor és milyen műfajban keletkezett a legkorábbi magyar história; jelenlegi forrásadottságaink mellett nem is várható el, hogy ez a kérdés nyugvópontra jusson. A bizonytalanság abból ered, hogy historiográfiánk gyökereinek – és XII. századi hajtásainak – halvány körvonalai csak későbbi, XIII–XIV. századi, vegyes formai jegyeket hordozó szövegemlékeken sejlenek fel. (A vegyes formai jegyeken a tárgyi összefüggésekre összpontosító geszta- és az időrendi sorrendiséget szem előtt tartó krónikaműfaj jelenlétét értem, megjegyezve azt, hogy az elméleti kategóriákat célszerű kellő rugalmassággal kezelni, amikor azok gyakorlati megvalósulását szemléljük.) Mivel a legkorábbi, Kézai Simon *Gesta Hungarorum* (1282–1285) csak kivonatossággal jutott korunkra, a régi történetírás teljesebb hagyatékáért a *XIV. századi krónikaszerkesztmény*hez kell fordulnunk. Magam azt a nézetet tartom meggyőzőnek, amelyik egy I. András-kori *Ósgeszta* létezésével számol, és Miklós püspök, királyi jegyző szerzőségét valószínűsíti.

A XII–XIII. század írói egyéniségeit elkülönítendő filológiai, stíluskritikai, politika- és eszmetörténeti szempontok érvényesültek, köszönhetően annak, hogy a ránk maradt emlékek formai jegyeit egyenlenség jellemzi. Valójában mind vegyes műfajú alkotások: a színesebb és tematikus jellegű geszta, az időrendhez szorosabban kötődő krónika vonásai rendre jelen vannak. Olybá tűnik, hogy ki-ki a maga tehetsége szerint írta tovább (és át) a históriát, amely a *XIV. századi krónikaszerkesztmény*be torkollott. Az I. András-kori (és/vagy Salamon-kori) *Ósgeszta* fonalát a XI. század végéről (Koppány püspöktől?) való *Gesta Ladislai Regis* vihette tovább. Egy Kálmán- és egy II. István-kori továbbírással is számolni kell. Az Almos-ági királyok idején legalább egy gesztafolytatás készült a Kálmán-ág erőteljes kritikájával: ez adta

a *Képes Krónika* többletének zömét, míg vele párhuzamosan krónikás jellegű rövid fejezetek alapozták meg a *Budai Krónika* szövegvezetését, de a XII. század közepi eseményektől a *Képes Krónika* köre szintén szűkszávává vált. Egy 1200-as évek elején szerzett *Gesta Ungarorum Christianorum* mellett főleg stíluskritikai érvek merültek fel. Külön monográfia született arról, hogy V. István (1270–1272) korában Ákos nembeli Ákos mester írt egy arisztokratikus szemléletű gesztát.

A fentiekben persze sok a feltételezés, és a szövegkapcsolatok is szövevényesebbek annál, mint ahogy azt a tartalmi jegyekre összpontosítva bemutattam. Mégis e bizonytalansági tényezők dacára észszerű egy historiográfiai fő vonalat kiolvasni a korunkra jutott művekből, méghozzá a *megjelenített*, az *elhallgatott* és a *vitatott* mondandó alapján.

A *megjelenített* történelem zöme az uralkodóház és környezete köré szövődik. Ennek ugyan ellentmondani látszik az a fegyelmezett *hallgatás*, ami Árpád és Taksony között élt nagyfejedelmünket, meg a főhatalmat igénylő Koppány és István rokonsági fokát övezi, ám ezt az ellentmondást feloldja egy szabályszerűség: a krónikáinkban definiálható rokonságú Árpád-háziak rendre Árpád legkisebb fiától, Zoltától származtak, akik később a keresztény királyokat adták. E hallgatás által a legifjabb Árpád-ág hatalom-kisajátítása nem kényszerül legitimációs magyarázkodásra. Más a helyzet a keresztény-kori fejezetekkel: itt az egyes írók sokszor elődeikkel *vitakozva* közölték a maguk változatát. (Ide a Vazul-fiak származtatása, Salamon koronázása és Könyves Kálmán megítélése értendő.) A korábbi szövegekkel való egyet nem értés jelei furcsa mód azt bizonyítják, hogy azoknak tekintélye volt. Akkor, hogy az újraértékelő klerikusok nem rekkentették el őket nyomtalanul, hanem a „meghaladott” múltértelmezés cáfolatával egyfajta túlélést biztosítottak neki; csak éppen az érvényét vették el nyilvánosan. Ezen eljárás során tehát nemcsak tovább, hanem át is írták az előttük fekvő szöveget, aminél fogva megesik az, hogy az egyes események előadásakor az előbb olvasható rész későbbi szerzői egyéniség betoldásaként állt elő. Az író-elődök munkájának alapul vétele és a tárgy monarchikus-dinasztikus irányultsága mind arra vall, hogy az Árpád-kori magyar állam központja, az uralkodóház élte a történetírást.

„Okos elméjében, s mind vitézségében az atyát követte igyekezetiben”

A *hun és magyar vezérek verses históriája* 1661-ben Árpádot méltatta e szavakkal, ám a neki tulajdonított erények egyúttal megidéznek apját, Álmost is. Csernátoni Miklós című választott sorai mai is megállják helyüket, hiszen Árpád életműve Álmoséval együtt értelmezendő. Apa és fia fémjelzi a magyarként nevezendő múlt kezdeteit. Kettejükre vezethető vissza az a tény, hogy magyar etnikai tudatú emberek ma Közép-Európában élnek, és többségük életét jelenleg is magyar állami keret fogja össze. Ebből fakadóan róluk írni mindig időszerű, mert minden nemzedéknek joga, hogy új és régi kérdéseket tehessen fel identitásának alapjairól.

Az Álmos és Árpád életét firtató kérdésekre azonban eléggé szűkszávú választ adnak kútfőink. Amíg döntéseik láncolata – a magyarok politikai megszervezése és mai hazájukba vezetése – egy maradandó sikertörténeté áll össze, addig e döntéshozó nagyfejedelmek ritkán tűnnek elénk a maguk személyében. És amikor elénk tűnnek, akkor sem minden róluk szóló említés fordítható le korunk racionális nyelvezetére.

Az apa, Álmos a mitológia közegéből indult el a történelem felé. Uralkodói nagyra hivatottságát a turul-monda őrzi. Álmos szüleinek házasságát Anonymus 819-re keltezi, ami nagyságrendileg helyes adat lehet. Mit tudhatunk Árpád életidejéről? Igen keveset, és még azt is Álmoshoz viszonyítva. *„Amikor Álmos fejedelem érett ifjúvá serdült, nőül vette egy kiváló, ugyanazon földből való vezér lányát, akitől Árpád nevű fia született, akit magával vitt Pannóniába”* – írja Anonymus. Árpád ilyenformán akkor jöhetett a világra, amikor apja egyeduralomra jutott; születési ideje a Magyar Nagyfejedelemség megalapításához állhat közel. Történt mindez 850 körül, avagy óvatosabb becsléssel szólva a IX. század derekán. 862-ben pedig magyar harcosok tűntek fel Nyugat-Európában, frank területeken.

Abból a megfontolásból, miszerint egy Kárpátokon belüli támaszpontról jobban lehetett követni a Karoling területek fejleményeit, valószínűnek tűnik az a régészeti és történeti érvekre épült vélemény, amely a magyar nép honfoglalását egy, a IX. század közepén kezdődő, hosszas folyamatként látta. Ehhez annyi kívánczik hozzá, hogy a Kárpát-medence tervszerű megszállása és főhatalmi integrációja Álmos és Árpád nagyfejedelem múlhatatlan uralkodói érdeme.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni apa és fia együttes jelentőségét, hiszen az Álmos és az Árpád közötti hatalomváltás a Kárpátokon *belül* ment végbe. Anonymus ezt úgy beszéli el, hogy Ungvár alatt Álmos átadta fiának az uralmat, míg a *Képes Krónika* ennél sötétebb képet fest: Árpád „*apját, Álmost Erdélyben megölték, nem mehetett be ugyanis Pannóniába.*” Mivel a steppei uralkodók megbízatása élethossziglan szólt, a krónikás változat tartandó hihetőnek. Álmos indoklás nélküli végzetére utólagos magyarázatok születtek, szakrális gyilkosságról, engesztelő áldozatról szólva, ám ezek csupán egy vékony mondatra épülnek. Még az is lehet, hogy a krónikahely első fordítója, Bencédi Székely István jutott közel a valósághoz 1559-ben: „*Az Almos pedig Erdelibe hala meg, es nem lathata mint egy Aaron ez Pannonianac földet.*” Ám így végképp nem tudjuk biztos dátumhoz kötni az apa halálát és a fiú trónra kerülését, minthogy a köznép beköltözésének folyamatában sem jelölhetjük meg a nagyfejedelmi kíséret szállásváltását. Két halvány nyomunk akad csak, amelyek 894 irányába mutatnak. Az egyik Árpád és Kurszán említett tárgyalása a bizánci követtel a bolgárok elleni hadjáratról 894-ben, amennyiben ekkor Árpád már uralkodóként volt a magyarok egyik „feje”. A másik a magyar krónikák fehérló-mondája, Pannónia fehér lóért, aranyos fékért és aranyos nyeregért történt jelképes megvétele. Mivel ennek szenvedő alanya Svatopluk morva fejedelem 894-ben hunyt el, s mivel a fehérló-monda Álmos halála után következik krónikáinkban, így Álmos végideje Svatopluk halála elé keltezendő.

Ha a fenti okfejtésem megállja helyét, akkor Árpád 13–14 évig volt Magyarország egyeduralkodója. Halálának évéről ugyanis legalább szól forrásunk. „*Árpád fejedelem ezután az Úr megtestesülésének 907. esztendejében elköltözött e világról. Tisztességgel temették el egy patak forrása felett, ahonnan az kőmederben folyik Attila király városába. A magyarok megtérése után azon a helyen egy Fehérnek nevezett templomot emeltek a szent Szűz, Mária tiszteletére.*” Anonymusnak ez a közlése, hitelesnek, vagy legalább is hihetőnek tűnik, ekképp Árpád országglásáról is időkeretbe foglalt képet kaphatunk. Ezek az esztendők egyértelműen sikertörténetről beszélnek: megszilárdul a Kárpát-medence politikai integrációja, Észak-Itália, Bajorország és Szászország földjét érik támadó hadjáratok, sőt talán Árpád érdeme a Magyar Nagyfejedelemség sikeres erőpróbája is.

Országot egy fehér lóért, avagy naiv eposz helyett históriás ének.

Az elbeszélő emlékezet nyomai a régi magyar műveltségben

A *Régi Magyar Költők Tára* középkori maradványokat közreadó kötete élén negyven strófát számláló históriás ének áll; a honfoglalási epika legrégebbi ránk maradt verses emléke. Az utólag *Ének Pannónia megvételéről* címmel ellátott mű a fehér ló mondáját szedi versbe. Első sora, az „emlékezzünk régiekről” a múlt iránti érdeklődés szép tömörségű hitvallásává nemesedett.

A *XIV. századi krónikaszerkesztmény* 28. fejezete is tartalmazza ezt a mondát. A latin próza változatában népregeszerű tagozódás fedezhető fel, amennyiben a hármas követjárás jelöli ki az országszerzés három állomását. Először Kusidot küldték a Duna-tájra kikémleni a föld és a víz minőségét. Üdvözölte az ott uralkodó Svatoplukot, aki békés parasztnép követének nézte, majd földet, füvet, vizet vett magához, s visszatért övéihez. Árpád és magyarjai látták, hogy a föld termékeny, vize édes, kérték hát Istent, adja nekik örökre az országot. Másodjára Kusid egy aranyos nyereggel és zablával felszerszámozott nagy fehér lovat vitt a gyanútlan Svatopluknak, aki örömeiben ismét megajándékozta őt földdel, füvel és vízzel,

majd nagy könnyelműen azt mondta, e lóért legyen nekik annyi, amennyi kell. Erre a hírre a hét vezér Erdélyből Pannóniába jött, s harmadszorra már egy másik követet küldött Szvatoplukhoz, aki távozásra szólította fel, mondván, hogy a lóért eladta nekik egész országa földjét, fűvét és vizét. Későn eszmélt a fejedelem, mert negyedszerre már a magyarok hadserege jött, ami elől csúfosan megfutott és menekülése közben a Dunába fulladt.

A latin próza és a magyar vers tartalmi összehasonlító elemzése során megállapítottam, hogy e kettő egymástól függetlenül jött létre, s mindkettő a szóhagyományból táplálkozott, ám az évszázadok során egyikük sem mentesült a szövegromlásoktól, pontatlanságoktól. Mindezek figyelembe vételével a fehér ló mondájának e két változata mégis nagy mitikus forrásértékkel rendelkezik.

Katona István történetírói időszerűségéről

Jelen írásom tárgya szintén egy nagy összegző, Katona István (1732–1811) rövid kritikai méltatása. Jóllehet újabban biztató törekvés mutatkozik arra, hogy a jezsuita tudós időtálló eredményei végre előtűnjenek a méltatlan elfeledettség homályából, mindazonáltal szellemi hagyatékának teljességre törekvő feldolgozása és kiértékelése várat magára. Ehhez szeretnék néhány figyelemfelkeltő példával szolgálni.

Katona István összegzői érdemeihez nélkülözhetetlen felidézni historiográfiánk azon életszakaszát, amely éppen az ő életművében csúcsosodott ki, ez pedig a mai értelemben vett történettudomány megteremtésének kora. Ezen időszak nyitánya 1644-től, Inchofer Menyhért fellépésétől számítandó. A Rómában alkotó magyar jezsuita az ellenreformációs történetírás legnagyobb hatású módszertani megújítójának, Caesar Baroniusnak a nyomába szegődött, aki a középkorias szellemiségű, évekre bontott eseménymondást a modern forráskritikai eszközök bevezetésével újíttotta meg. Baronius kardinális tekintélyére jellemző, hogy a XVII–XVIII. század magyar jezsuita történetírói rendre az évek szerinti tárgyalásmódot tartották kötelező érvényűnek; ezt a befolyást nyilvánvalóan Inchofer közvetítette, akinek befejezetlen munkája, az *Annales Ecclesiastici Regni Hungariae* az addigi legmagasabb színvonalú összegzőként értékelendő. A mű jelentős adatokat vezetett be múltkutatásunk véráramába. Találkozunk nála az oklevelek teljes terjedelmű közlésével is, s ezt a gyakorlatot ő honosította meg nálunk, ami a XVIII. századi rendtársak közül éppen Katona Istvánra lett különösen jellemző.

Fő műve, a negyvenkét kötetes *Historia Critica* historiográfiánk legnagyobb egyéni teljesítménye. A *Historia Critica* megalkotója Katona István, nem csupán a jezsuita kutatás, hanem hét évszázad történelemismereti fejlődés összegzőjeként művelődésünk méltatlanul elfeledett, ám ettől függetlenül egyik legnagyobb alakja. Visszatekintésképpen az alábbiakat érdemes hangsúlyozni. A 1644–1811 közötti évek historiográfiánk természetes életszakaszát ölelik fel; az eközben végbement fejlődés vezetett a mai értelemben vett kritikai minőségű tudomány századi kialakulásához, amelynek „születési éve” Pray György fellépte (1761). Ugyanakkor Inchofer Menyhért egyháztörténeti évkönyve (1644) döntő mértékben szükségeltetett Hevenesi Gábor programadásához. A Hevenesi által életre hívott rendszeres forráskutatói folyamat végül két nagy jezsuita tudós, Pray György és Katona István hatalmas életművében ért delelőjére. Utóbbi szerző az előtörténettől 1810-ig követte nyomon a magyar múlt fonalát. A negyvenkét kötetes *Historia Critica* e műfaj legnagyobb egyéni teljesítményének bizonyult: évszázadok fejlődését tetőzte be, s a kezdetektől az írói jelen koráig sikerrel jutva felállította a köztörténet ma is érvényes vázát. Erre épült az elkövetkező idők tudása, az egyre gyarapodó anyagismeret és folyamatosan bővülő elméleti-módszertani felkészültség által. Igaz, hogy amint azt jámbor szándékom szerint elegendő idézettel szemléltettem, már Katona István is tanúbizonyságát adta előremutató elméleti igényességének, részint maga iránt támasztott elvi követelményei, részint azok egy-egy jól sikerült elemzésben testet öltött megvalósulása által. Katona alkotói idejével zárul a latin nyelv uralma historiográfiánkban, ami Árpád-kori kezdeteitől fogva jellemezte azt. Az 1811-es évszám, a

jezsuita tudós halálának ideje tehát ezért is korszakzáró értékű. Katona István történétírói időszerűsége egyetlen gondolatba sűrítve így fogalmazható meg: az ő életműve példázza legteljesebben és legszemléletesebben azt, hogy hazánkban az ész-alapú történettudományos megismerés nem a racionalitására oly büszke felvilágosodás hozadéka (még ha maga a „felvilágosodás” korántsem volt egységes szellemi irányzat), hanem ellenkezőleg, a felvilágosodás szellemi ellenfeleinek a múlhatatlan érdeme.

Hóman Bálint a korai magyar állam és etnogenezis kutatója

Hóman Bálint (1885–1951) a kiemelkedő középkorkutató – aki nem melleleg szólva egy ideig kultuszminiszter és Székesfehérvár országgyűlési képviselője volt – egyaránt maradandót alkotott a mikrofilológiai részletességekbe menő forráselemzések és a nagy ívű összegzések terén. A programalkotói (ön)tudatosságában, historiográfiai alaposságában is jeles Hóman azt példázta, hogy a megismerés lehetőségeiről és korlátairól való felelős gondolkodás olyan számvetés, amelyet istenigazából csak komoly teljesítményt nyújtó történész képes elvégezni. Ezen tudói erények nélkülözhetetlenek olyan elemi közösségformáló erők eredetének vizsgálatához, mint az állam és az etnosz. Hóman Bálint folyamatos kutatói érdeklődést mutatott a magyarság állami és etnikus történelmének kezdetei iránt. Alább néhány sarkalatos kérdésben kialakított véleményét veszem görcső alá, ám nem a „mindentudó” utókor bölcselkedésével ítélve eredményei, kérdésfeltevési és tévedései felett, hanem a józan kritikát sem nélkülöző tisztelet hangján szólva róluk.

A korai magyar állam és etnosz tárgyában elért kutatási eredményei is azt mutatják, hogy a történész-nemzedékek egymásra épülő múltkeresésének láncolatából Hóman Bálint felkészültsége, tehetsége és markáns, szemléletformáló véleményalkotása révén emelkedik ki. Maradandó vagy vitára készítő meglátásai mind gondolatai elevenségét bizonyítják. A legalapvetőbb közösség-szervező erők mibenlétéről, egymáshoz mérhető viszonyáról minden kutató nemzedéknek joga és kötelessége véleményt alkotni, ideális esetben termékeny szakmai vitában edzve az álláspontokat. Ahhoz, hogy az identitásformák eredetéről folytatott (ös)történeti gondolkodást elevenen tartsuk, időről-időre szükséges fellapozni az évtizedekkel korábban alkotó tudósok életművét, akik más korból, más szellemi környezetből szemlélték ugyanazt, jelesül a magyar történelem kezdeteit. Ideje már, hogy e rég hunyt mesterek közül Hóman Bálint újra elfoglalja az őt megillető helyet a szakmai közgondolkodásban.

Székesfehérvár új Árpád-kori történetéről

Jelen írásom tárgya az alábbi könyv recenziálása: Zsoldos Attila – Thoroczkay Gábor – Kiss Gergely: *Székesfehérvár története az Árpád-korban*. Székesfehérvár, Városi Levéltár és Kutatóintézet, 2016. Ennek elolvasása során vegyes benyomásaim támadtak. Tagadhatatlan, hogy a kötet sok írott és képi értéket, nagy új ismeretanyagot nyújt, élvezetesen kidolgozott részekkel, Csak hogy egynémely megnyilvánulás (források némelykor tendenciózus kezelése, régész szakember kirekesztése a kötetben való közreműködésből) miatt a kompozícióba disszonáns hangok is vegyültek. Ezért szükséges lenne egy olyan korai Székesfehérvár-monográfia is, amely történészek és régészek összefogásából születik majd meg.

„Termete magas – arca nemes” – III. (Nagy) Béla királyságáról

Székesfehérvár (egyik) legnagyobb halottjának emlékezetét idézte fel egy 2017–2018 között, a Szent István Király Múzeumban rendezett időszaki kiállítás, amelynek kurátora Kulcsár Mihály és jelen sorok írója volt. E kiállítás – és a hozzá írott áttekintésem – remélhetőleg hiteles képet nyújtott III. (Nagy) Béla király szellemi és fizikai nagyságáról.

„Országunkat abba az állapotba vezetjük vissza, amelyben elődünk, a boldog emlékű Béla király idejében volt.” A fenti idézet IV. Béla királytól való 1237-ből, aki nagyapját választotta példaképül. 28 évvel később, 1265-ben az öregedő unoka a „Nagy Béla király” kifejezéssel

emlékezett III. Béláról, aki minden tekintetben „nagy” volt. „*Termete magas, arca nemes*” – írja róla 1189-ben egy angol szemtanú. Az arc nemessége hűen tükrözi Béla lelki kiválóságát, hiszen életműve az egyik legjelentősebb magyar uralkodóvá tette. A sors forgandóságából előbb császárság örököse volt, ám 1172-ben királyi trónra jutott. Országlása alatt szellemi, anyagi és katonai értelemben megerősödött a Magyar Királyság. Az ő kezdeményezésére avatták szentté 1192-ben I. Lászlót. III. Bélának csupán 48 életév adatott, ebből 24 esztendeig volt király. 1196-ban hunyt el, és végső nyughelyének Székesfehérvárt választotta, ahol is első felesége, Antiochiai Anna mellé temetkezett. 1848 decemberében a Szűz Mária Bazilika romjai közül előkerültek Béla és Anna – az egyedül azonosítható Árpád-házi uralkodópár (erről l. a „Könyves Béla király?” gondolatmenetemet) – földi maradványai.

Nem lehet túlhangsúlyozni azt a tényt, hogy III. Bélát unokája, IV. Béla és egyik fia, Béla herceg a „*Nagy Béla király*” kifejezéssel tisztelte meg. Méltán, hiszen III. Béla király korának egyik legkiemelkedőbb, legműveltebb személyisége volt. 24 esztendei országlásával a XII. századi, 1848 decemberében kezdődött utóéletével a XIX–XXI. századi magyar művelődést gyarapította és gyarapítja.

Javasolt tudományos előadások

- 1.) A királysírok azonosításának lehetőségei és buktatói
- 2.) Az Árpád-kori magyar historiográfia jellemzői
- 3.) Tudományos történetírásunk kialakulása a XVIII. században

Javasolt tantárgyi előadások

- 1.) A magyar honfoglalás újragondolása
- 2.) Szent István keresztény államalapítása
- 3.) III. Béla uralkodása

Tudományos, szakirodalmi tevékenységek jegyzéke
Tudományos fokozat (PhD) megszerzésének éve: 2003

Publikációk elérhetősége a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán
<https://m2.mtmt.hu/frontend/#view/Publication/SmartQuery/1127/>

Tudománymetriai táblázat
<https://m2.mtmt.hu/api/author/10000162/summary?labelLang=hun>

Hazai tudományos publikációk 2003-tól

Önálló könyvek

1. Szabados György: *A magyar történelem kezdeteiről. Az előidő-szemlélet hangsúlyváltásai a XV–XVIII. században.* Balassi Kiadó. Budapest, 2006. 246 o.
2. Szabados György: *Magyar államalapítások a IX–XI. században. Előtanulmány a korai magyar állam történelmének fordulópontjairól.* Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 2011, 416 o.
3. Szabados György: *Emlékezetes régiék – régiokről emlékezők. Történelmi és historiográfiai tanulmányok az Árpád-korról.* Siklósi Gyula Várostartó Kutatóközpont. Székesfehérvár, 2021. 226 o. [a habilitációs eljárás alapja]

Szaktanulmányok (periodikumokban és könyvfejezetként)

1. Szabados György: Imre király történelmi emlékezete a XIII–XVIII. században. *Acta Historica* CXVII. Szeged, 2003. 27–42.
2. Szabados György: Kalojan, egy „román nemzeti hős” – Birodalmi tudat a formálódó Második Bolgár Cárságban. Weisz Boglárka szerk.: *Középkortörténeti tanulmányok.* Szeged, 2003. 139–150.
3. Szabados György: A magyar honvédelem a német háborúk idején 1030–1052. Frisnyák Sándor – Csihák György szerk.: *Gyepűk, várak, erődítmények és egyéb honvédelmi létesítmények a Kárpát-medencében (895–1920).* Nyíregyháza–Zürich, 2004. 35–45.
4. Szabados György: Párhuzamos gondolatok Attiláról, Szent Istvánról. *Aetas* 19 (2004)/2. 130–139.
5. Szabados György: Aragóniai Konstancia, az első magyar házassági szerződés királynéja. *Acta Historica* CXXII. Szeged, 2005. 31–41.
6. Szabados György: Párhuzamos gondolatok Attiláról és Szent Istvánról. Bene Sándor szerk.: *„Hol vagy, István király?” A Szent István-hagyomány évszázadai.* Budapest, 2006. 177–188.
7. Szabados György: A régi magyar taktika Árpád-kori írott kútfőkben. A steppei eredetű harci műveltség nyomai és megjelenítése a XIII. század végéig. *Hadtörténelmi Közlemények* 120 (2007). 475–500.
8. Szabados György: Árpád fejedelem – történet és emlékezet. *Magyar Tudomány* 2007/11. 1428–1438.
9. Szabados György: Báthory István egyetemalapításáról. *Acta Historica* CXXVII. Szeged, 2007. 85–97.
10. Szabados György: Új szempont a turulmonda értelmezéséhez. *Hitel* 20 (2007)/12. 105–110.
11. Szabados György: „Árpád-házi” „szent” királyunk Aba Sámuel. Révész Éva – Halmágyi Miklós szerk.: *Középkortörténeti tanulmányok* 5. Szeged, 2007. 151–158.
12. Szabados György: A 12. századi magyar hadtörténet forrásproblémáiból. *Aetas* 22 (2007)/4. 153–160.

13. Szabados György: A megújulás kútforrása. A kritikai magyar történetírás XVII. századi előzményei. Szórényi László – Lázár István Dávid szerk.: *Varietas Gentium – Communis Latinitas. A XIII. Neolatin Világkongresszus (2006) szegedi előadásai*. Szeged, 2008. 123–128.
14. Szabados György: Katona István történetírói időszerűségéről. *Irodalomtörténeti Közlemények* 112 (2008). 679–699.
15. Szabados György: Koppány – a megismerhetetlen Árpád-házi nagyúr. *Valóság* 52 (2009)/5. 30–59.
16. Szabados György: Attila and Mátyás – parallels and Contemplations. State-idea versus deep morality – haunting and lurking fratricides. Bárány, Attila – Györkös, Attila eds. *Matthias and his legacy. Cultural and Political Encounters between East and West*. Debrecen, 2009. 55–62.
17. Szabados György: Aragóniai Konstancia magyar királyné. Sarobe, Ramon – Tóth Csaba szerk. *Királylányok messzi földről. Magyarország és Katalónia a középkorban. Katalógus*. Budapest, 2009. 163–175.
18. Szabados György: Korai történelmünk szemlélete a XVIII. század végéig. Molnár Ádám szerk. *Csodaszarvas. Őstörténet, vallás és néphagyomány*. III. kötet. Budapest, 2009. 125–143.
19. Szabados György: Szabálytalan széljegyzetek Vásáry István új tanulmánykötetéhez. Molnár Ádám szerk. *Csodaszarvas. Őstörténet, vallás és néphagyomány*. III. kötet. Budapest, 2009. 177–187.
20. Szabados György: Az állami emlékezet emberi határai. A korai magyar gesták irányultságáról és időrétegeiről. *Margonauták. Írások Margócsy István 60. születésnapjára*. I. rész. Szerkesztők: Csörsz Rumen István – Hegedüs Béla – Vaderna Gábor. Budapest, 2009. 476–482. <http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>
21. Szabados György: Alkotói egyéniségek és közös irányultságok. Rövid áttekintés a magyar krónikaszerkesztések néhány forrásproblémájáról. *Acta Historica* CXXX. Szeged, 2009. 3–14.
22. Szabados György: Az állam-fogalom középkori létjogosultságáról. G. Tóth Péter – Szabó Pál szerk.: *Középkortörténeti tanulmányok* 6. Szeged, 2010. 203–213.
23. Szabados György: A magyarok bejövételének hadtörténeti szempontú újraértékelése. *Hadtörténelmi Közlemények* 123 (2010). 215–235.
24. Szabados György: The Hungarian National Defense during the German Wars 1030–1052. *Chronica. Annual Of The Institute Of History – University Of Szeged*. Volume 6. 2006 [2010]. 72–81.
25. Szabados György: Az évkönyv mint a 17–18. századi magyar jezsuita történetírás műfaja. Az államtörténettől az állam történetéig. Tegye Imre szerk.: *Classica – Mediaevalia – Neolatina V. Ab Uppsalia usque ad Debrecinum. A Neolatin Tanulmányok Nemzetközi Társasága (IANLS) XIV. Nemzetközi Kongresszusa (Uppsala, 2009. augusztus 2–9.) magyar előadóinak dolgozata magyarul (Debrecen, 2009. november 26–27.)* Debreceni, 2010. 89–103.
26. Szabados György: Ünödbeli asszony. A turulmonda újraértelmezésének két ellenpróbája. Csörsz Rumen István szerk.: *Ghesaurus. Tanulmányok Szentmátoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára*. Budapest, 2010. 23–34.
27. Szabados György: Egy régész történetiségéről. Kritikai észrevételek Fodor István újabb írásai kapcsán. „Fons, skepsis, lex” *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szerkesztette: Almási Tibor – Révész Éva – Szabados György. Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 2010. 403–415.

28. Szabados György: Az első magyar nagyfejedelemről. Egy negyed évezredes historiográfiai vita tanulságai. *Aktualitások a magyar középkorkutatásban*. Szerkesztette Font Márta – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs, 2010. 203–227.
29. Szabados György: Hóman Bálint, a korai magyar állam és ethnogenezis kutatója. Ujváry Gábor szerk.: *Történeti átértékelés. Hóman Bálint, a történész és a politikus*. Budapest, 2011. 19–39.
30. Szabados György: Magyar államalapítás a IX. században. Államszervezési modellek a „De Administrando Imperio” szövegében. *Acta Historica CXXXII*. Szeged, 2011. 3–19.
31. Szabados György: Körérvélés helyett... A magyarok bejövételének újraértelmezése az írott források alapján. Bíró Szilvia – Tomka Péter szerk.: *Hadak útján. A népvándorlás kor kutatóinak XIX. konferenciája*. Győr, 2011. 193–199.
32. Szabados György: Államszervezési modell a *De administrando imperio* szövegében. Petkes Zsolt szerk.: *Hadak útján XX. Népvándorlaskor Fiatal Kutatóinak XX. Összejövetelének konferenciakötete*. Budapest, 2012. 195–204.
33. Szabados György: Avar pusztalakók és birodalmi nagymorvák. A 9. századi Kárpát-medence politikai és ethnikai viszonyairól. Kiss P. Attila – Piti Ferenc – Szabados György szerk.: *Középkortörténeti tanulmányok 7. A VII. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2011. június 1–3.) előadásai*. Szeged, 2012. 219–235.
34. Szabados György: Attila-ös, a sólyomforma madár és a fehér elefánt. Czövek Judit – Dyekiss Virág – Szilágyi Zsolt szerk.: *Világügyelő. Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára*. Budapest, 2012. 416–425.
35. Szabados György: Magyar államszervezet a X. században. Kovács Szilvia – Révész Éva szerk.: *Műhelyszemináriumi dolgozatok I*. Szeged, 2013. 85–129.
36. Szabados György: Állam és ethnosz a IX–X. századi magyar történelemben. *Acta Historica CXXXV*. Szeged, 2013. 3–24.
37. Szabados György: Szent István király ellenfeleiről. Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária szerk.: *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*. Tomus LXXV. Szeged, 2013. 609–621.
38. Szabados György: A legyőzött magyarok mint hódítók? A *De Administrandi Imperio* és a népvándorlások antik modellje. Olajos Terézia szerk.: *A Kárpát-medence, a magyarság és Bizánc. The Carpathian Basin, the Hungarians and Byzantium*. Szeged, 2014. (Acta Universitatis Szegediensis. Opuscula Byzantina XI.) 259–275.
39. Szabados György: A korai magyar államiség és időszerűsége. *Századvég*. Új folyam 73. szám. 2014/3. 127–163.
40. Szabados György: Jezsuita „sikertörténet” (1644–1811). A magyar történettudomány konzervatív megteremtőiről. Tóth Gergely szerk.: *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*. (Fodor Pál szerk.: *Magyar történelmi emlékek. Értekezések*.) Budapest, 2014. 203–226.
41. Szabados György: Identitásformák és hagyományok. Sudár Balázs – Szentpéteri József – Petkes Zsolt – Lezsák Gabriella – Zsidai Zsuzsanna szerk.: *Magyar őstörténet. Tudomány és hagyományörzés*. Budapest, 2014. 289–305. (Vásáry István – Fodor Pál szerk.: *MTA BTK MŰT Kiadványok I.*)
42. Szabados György: Avar–magyar találkozó. Helyszín, időpont? Balogh Csilla – Petkes Zsolt – Sudár Balázs – Zsidai Zsuzsanna szerk.: *... in nostra lingua Hringe nominant. Tanulmányok Szentpéteri József 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest–Kecskemét, 2015. 121–141.
43. Szabados György: „Termékeny bizonytalanság” – Észrevételek a „kettős honfoglalás” elméletéről. *Acta Historica CXXXVIII*. Szeged, 2015. 3–15.

44. Szabados György: Mítoszok és történetek Álmosról és Árpádról. Hubbes László – Povedák István szerk.: *Már a múlt sem a régi... Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése*. Szeged, 2015. 84–96.
45. Szabados György: Vázlat a magyar honfoglalás Kárpát-medencei hátteréről. Kovács László – Révész László főszerk.: *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében. Tanulmányok Mesterházy Károly tiszteletére*. Budapest, 2016. 629–648.
46. Szabados György: Avarok eltűnőben, avagy a hasonulás három fokozatáról. Csécs Teréz – Takács Miklós szerk.: *Beatus homo qui invenit sapientiam. Ünnepi kötet Tomka Péter 75. születésnapjára*. Győr, 2016. 671–686.
47. Szabados György: Könyves Béla király? Egy székesfehérvári királysír azonosításáról. *Alba Regia C Sorozat* 44 (2016). 193–204.
48. Szabados György: „Szkítia három tartománya”. Szanka Brigitta – Szolnoki Zoltán – Juhász Péter szerk.: *Középkortörténeti tanulmányok 9. A IX. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2015. június 17–19.) előadásai*. Szeged, 2017. 285–301.
49. Szabados György: Hadviselő steppe-állam a Kárpát-medencében és azon kívül. A 10. századi Magyar Nagyfejedelemség szerkezetéről és katonai tevékenységéről. Merva Szabina szerk.: *Hadak Útján XXII. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXII. konferenciája. Visegrád, 2012. október 2–4. Visegrád, 2017. 437–460. (Altum Castrum. A visegrádi Mátyás Király Múzeum füzetek 9.)*
50. Szabados György: Hagyomány, emlékezet és kritika a korai magyar történetírásban. Czövek Judit – Szulovszky János szerk.: *Közvetítő. Tanulmányok Hoppál Mihály 75. születésnapjára*. Budapest, 2017. 259–274.
51. Szabados György: On the origin-myth of Álmos Great Prince of Hungary. *Shamanhood and Mythology. Archaic Techniques of Ecstasy and Current Techniques of Research. In Honour of Mihály Hoppál celebrating his 75th Birthday*. Edited by Attila Mátéffy and György Szabados. With the assistance of Tamás Csernyei. Budapest, 2017. 433–448.
52. Szabados György: Országot egy fehér lóért. A „Pannóniai Ének” forrásértékéről. Sudár Balázs szerk.: *Dentumoger I. Tanulmányok a korai magyar történelemről*. Budapest, 2017. 313–340.
53. Szabados György: Folytonosság és/vagy találkozás? „Avar” és „magyar” a 9. századi Kárpát-medencében. Hága Tamara Katalin – Kolozsi Barbara szerk.: *Sötét idők túlélői. A kontinuitás fogalma, kutatásának módszerei az 5–11. századi Kárpát-medencében*. Debrecen, 2018. 227–253. (*Tempora Obscura* 4.)
54. Szabados György: Inchofer Menyhért történetírásáról a Szent István-i életmű kapcsán. Kincses Katalin Mária szerk.: *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére*. Budapest, 2018. 513–518.
55. Szabados György: „Országnak nagy örömeivel” – Szent István székesfehérvári koronázásáról. *Alba Regia C Sorozat* 47 (2019). 105–116.
56. Kásler Miklós – Szabados György: Második fejezet. Történeti háttér. A Turul-nemzetségtől a szent királyok nemzetségéig. Kásler Miklós – Szentirmay Zoltán szerk.: *A Mátyás-templomban elhelyezett Árpád-házi csontvázak azonosítása. Történeti, régészeti, antropológiai, radiológiai, morfológiai, radiokarbon kormeghatározási és genetikai adatok felhasználásával*. Budapest, 2019. 23–42.
57. Biczó Piroska – Gődény Mária – Szabados György – Szentirmay Zoltán: Harmadik fejezet. Régészeti, antropológiai és radiológiai adatok. Kásler Miklós – Szentirmay Zoltán szerk.: *A Mátyás-templomban elhelyezett Árpád-házi csontvázak azonosítása. Történeti, régészeti, antropológiai, radiológiai, morfológiai, radiokarbon kormeghatározási és genetikai adatok felhasználásával*. Budapest, 2019. 43–76.
58. Szabados György: Eredetről, hagyományról és kritikáról. A középkori magyar történetírás fő vonalának áttekintése. *Alba Regia* 48 (2020). 201–221.

59. Szabados György: A magyar őstörténet mint történettudományos kérdés. Neparáczi Endre szerk.: *Magyar őstörténeti műhelybeszélgetés. Tanulmánykötet a Magyarságkutató Intézet Archeogenetikai Kutatóközpontja által 2019. december 7–8-án rendezett konferencián elhangzott előadásokból.* Budapest, 2020. 181–205.
60. Kásler, Miklós – Szabados, György (with the assistance of Bernadett Sellyey and Margit Földesi): Chapter Two. Historical Background. Kásler, Miklós – Szentirmay, Zoltán eds. *Identifying The Árpád Dynasty skeletons in the Matthias Church. Applying data from historical, archaeological, anthropological, radiological, morphological, radiocarbon dating and genetic research.* Budapest, 2021. 37–56.
61. Biczó, Piroska – Gödény, Mária – Szabados, György – Szentirmay Zoltán: Chapter Three. Archaeological, Anthropological and Radiological Data. Kásler, Miklós – Szentirmay, Zoltán eds. *Identifying The Árpád Dynasty skeletons in the Matthias Church. Applying data from historical, archaeological, anthropological, radiological, morphological, radiocarbon dating and genetic research.* Budapest, 2021. 57–91.
62. Kásler, Miklós – Szabados, György (unter Mitwirkung von Bernadett Sellyey und Margit Földesi): 2. Kapitel. Historischer Hintergrund. Kásler, Miklós – Szentirmay, Zoltán hrsg. *Identifizierung der Skelette von Angehörigen des Arpadenhauses in der Matthiaskirche. Unter Verwendung von historischen, archäologischen, anthropologischen, radiologischen, morphologischen, Radiokarbondatierungs- und genetischen Daten.* Budapest, 2021. 39–61.
63. Biczó, Piroska – Gödény, Mária – Szabados, György – Szentirmay Zoltán: 3. Kapitel. Archäologische, Anthropologische und Radiologische Daten. Kásler, Miklós – Szentirmay, Zoltán hrsg. *Identifizierung der Skelette von Angehörigen des Arpadenhauses in der Matthiaskirche. Unter Verwendung von historischen, archäologischen, anthropologischen, radiologischen, morphologischen, Radiokarbondatierungs- und genetischen Daten.* Budapest, 2021. 63–101.
64. Szabados György: Identitásképző magyar mítoszokról és történetekről (utótanulmány). Hoppál Mihály – Szabados György szerk.: *Mítosz és történelem. Második kiadás.* Budapest, 2021. 472–484.
65. Szabados György: A „termékeny bizonytalanság” jegyében. László Gyula „kettős honfoglalás” elméletéről az írott források alapján. Gróf Péter – Hoppál Mihály – Szabados György szerk.: *„Elődeim kezét fogom, az ő munkájukat folytatom” Emlékkötet László Gyula halálának 20. évfordulójára.* Budapest, 2021. 123–139.
66. Szabados György: A délceg púpos. Még egyszer az 1848-ban feltárt királysírok azonosításáról. *Alba Regia* 49 (2021). 59–73.
67. Szabados György: 9–12. századi magyarok életmódjáról – amit az írott kútfőkből kiolvasni lehet és amit nem. Hága Tamara Katalin – Kolozsi Barbara – Nagy Emese Gyöngyvér szerk.: *Sötét idők hétköznapjai. A 2020-ban Debrecenben megrendezett konferencia kiadványa.* Debrecen, 2022. 365–382. (*Tempora Obscura* 5.)
68. Szabados György: „Magyar” – személyek, helyek és közösségek neve. Hoppál Bulcsú – Szabados György szerk.: *Mítosz és történelem II. Tanulmányok Hoppál Mihály 80. születésnapjára.* Európai Folklor Intézet – Magyar Vallástudományi Társaság, Budapest, 2022. 107–128.
69. Szabados György: A magyar államiság első 450 éve: a Turul-nemzetségtől a szent királyok nemzetségéig. Ritoók Ágnes – Simonyi Erika szerk.: *Az Árpádok országa. Tanulmányok és katalógus.* Budapest, 2022. 29–47.
70. Szabados György: Ritoók Ágnes – Simonyi Erika szerk.: *Az Árpádok országa. Tanulmányok és katalógus.* Budapest, 2022. Az Árpádok kora a történetírásban. 533–543.
71. Szabados György: Attila, a felvállalt ős a mítosz és a történelem évszázadaiban. Hoppál Mihály – Magyar Zoltán – Szabados György szerk.: *Attila. A hunok királya a magyar folklórban.* Budapest, 2023. 335–357.

Külföldi publikációk 2003-tól

1. Szabados, György: Latin, as a language of the sciences in Hungary during the 18th century (abstract). *Collected Abstracts of the Symposium on Language of Sciences in the Time of Linnaeus*. Uppsala, 2007. 77–79.
2. Szabados, György: Sobáš kráľa Imricha: Prvá predmanželská zmluva v Uhorsku. Hutka, Miroslav – Zmátlo, Peter ed.: *Ružomberký Historický Zborník II*. Ružomberok [Rózsashegy], 2008. 35–49.
3. Szabados, György: Constança d’Aragó, reina d’Hongria. Sarobe, Ramon – Tóth, Csaba ed. *Princeses de terres llunyanes. Catalunya i Hongria a l’edat mitjana. Catàleg*. [Barcelona], 2009. 165–177.
4. Szabados, György: Fountain of renewal – The roots of the critical Hungarian Historiography in the Seventeenth Century. *Acta Conventus Neo-Latini Budapestiensis. Proceedings of the Thirteenth International Congress of Neo-Latin Studies*. Budapest, 6–12 August 2006. General editor: Schnur, Rhoda. Tempe, 2010. 731–736. (Medieval and Renaissance Texts and Studies. Volume 386)
5. Szabados, György: Obraz Arpáda ako panovníka starých Maďarov (The Image of Árpád as a Ruler of Old Magyars). *Kultúrne Dejiny* 2010/2. 251–265.
6. Szabados, György: On the Justification of the Medieval Term ‘State’. Vida, Beáta ed.: *Church and Ethnicity in History*. Ostrava, 2011. 30–39.
7. Szabados, György: The annals as a genre of Hungarian Jesuit historiography in the 17th–18th centuries. From the state history to the history of the state. *Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis*. General editor: Steiner-Weber, Astrid. Editors: Coroleu, Alejandro – Defilippis, Domenico – Green, Roger – Rädle, Fidel – Rees, Valery – Sacré, Dirk – Woods, Marjorie – Wulf, Christine. Volume Two. Leiden–Boston, 2012. 1067–1075.
8. Szabados György: Egy steppe-állam Európa közepén: Magyar Nagyfejedelemség. (A steppe-state in Central Europe: The Hungarian Great Principality). *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából*. Új sorozat VI–VII. (XVI–XVII.) kötet. 2011–2012. Kolozsvár, 2013. 119–150.
9. Olasz, Judit – Seidenberg, Verena – Hummel, Susanne – Szentirmay, Zoltán – Szabados, György – Meleg, Béla – Kásler, Miklós: DNA profiling of Hungarian King Béla III and other skeletal remains originating from the Royal Basilica of Székesfehérvár. *Archaeological and Anthropological Sciences* 10 (2018). (<https://doi.org/10.1007/s12520-018-0609-7>) = *Archaeological and Anthropological Sciences* 11 (2019). 1345–1357.
10. Szabados, György: The origins and the transformation of the early Hungarian state. Miljan, Suzana – B. Halász, Éva – Simon, Alexandru eds.: *Reform and Renewal in Medieval East and Central Europe: Politics, Law and Society* Minerva III. *Acta Europaea*, vol. 15, Studies in Russia and Eastern Europe, vol. 14. Cluj-Napoca – Zagreb – London, 2019. 9–30.
11. Nagy, Péter L. – Olasz, Judit – Neparáczi, Endre – Rouse, Nicholas – Kapuria, Karan – Cano, Samantha – Chen, Huijie – Di Cristofaro, Julie – Runfeldt, Goran – Ekomasova, Natalia – Maróti, Zoltán – Jeney, János – Litvinov, Sergey – Dzhaubermeszov, Murat – Gabidullina, Lilya – Szentirmay, Zoltán – Szabados, György – Zgonjanin, Dragana – Chiaroni, Jacques – Behar, Doron M. – Khusnutdinova, Elza – Underhill, Peter A. – Kásler, Miklós: Determination of the phylogenetic origins of the Árpád Dynasty based on Y chromosome sequencing of Béla the Third. *European Journal of Human Genetics* 28 (2020) 1–9. (published online 07 July 2020) (<https://doi.org/10.1038/s41431-020-0683-z>) = *European Journal of Human Genetics* 29 (2021) 164–172.

Tudományos konferencia-előadások 2003-tól

Hazai tudományos konferencia-előadások

1. Szabados, György: *Constance Of Aragon. The Queen Of The First Hungarian Marriage Contract* (angolul) – Medieval And Early Modern Queens And Queenship: Questions Of Income And Patronage. CEU – Budapest, 2004. október 15.
2. Szabados György: *A magyar honvédelem a német háborúk idején 1030–1052* – Gyepük, várak, erődítmények és egyéb honvédelmi létesítmények a Kárpát-medencében (895–1920). Nyíregyháza, 2004. november 26.
3. Szabados György: *Forráskiadványaink a középkori marhatenyésztés kutatásában* – 74. Országos Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Kiállítás. Magyar Szürke Szarvasmarhatenyésztők szakmai napja, szakmai konferencia. Budapest, 2005. augusztus 29.
4. Szabados György: *A XVIII. századi magyar jezsuita történetírás fő ismérvei* – A Hungaria Latina Társaság ülése. Budapest, 2006. május 12.
5. Szabados, György: *Fountain of renewal. The roots of the critical Hungarian historiography in the 17th century.* (angolul) – Varietas Gentium – Communis Latinitas. XIII. International Congress for Neo-Latin Studies. 6–12. Budapest, 2006. augusztus 8.
6. Szabados György: *A megújulás kútforrása. A kritikai magyar történetírás XVII. századi előzményei* – A XIII. Neolatin Világkongresszus (2006) szegedi előadásai. Neolatin utókonferencia. Szeged, 2006. december 19.
7. Szabados György: „Árpád-házi” „szent” királyunk Aba Sámuel – V. Medievisztikai PhD-konferencia. Szeged, 2007. június 8.
8. Szabados György: *Katona István történetírói időszerűségéről* – MTA Irodalomtudományi Intézete. Budapest, 2008. január 16.
9. Szabados, György: *De Arpad duce deque stirpe Arpadiana* (latinul) – Litterarum Vis. Omnium gentium seminaria de litterarum virtutibus penitus intellegendis. Ópusztaszer, 2008. július 28.
10. Szabados, György: *Attila and Mátyás. Parallels and 'Contemplations' (Attila és Mátyás. Párhuzamok és Elmélkedések).* (angolul) – Mátyás és öröksége. Kulturális és politikai kölcsönhatások Kelet és Nyugat között. (Matthias and his legacy. Cultural and political encounters between East and West). Nemzetközi konferencia. Debrecen, 2008. szeptember 18.
11. Szabados György: *Körérvélés helyett... a magyarok bejövételének hadtörténeti szempontú újraértékelése* – „Hadak útján.” A népvándorlás-kor fiatal kutatóinak XIX. konferenciája. Győr, 2008. október 22.
12. Szabados György: *Az állam-fogalom középkori létjogosultságáról* – VI. Medievisztikai PhD-konferencia. Szeged, 2009. június 5.
13. Szabados György: *Az évkönyv mint a XVII–XVIII. századi magyar jezsuita történetírás műfaja. Az államtörténettől az állam történetéig* – Az uppsalai neolatin világkonferencián elhangzott előadások magyar nyelven (utókonferencia). Debrecen, 2009. november 27.
14. Szabados György: *Az első magyar nagyfejedelemről. Egy negyed évezredes vita historiográfiai tanulságai* – In memoriam Kristó Gyula 1939–2004. Konferencia a PTE díszdoktora emlékére születésének 70. évfordulóján. Pécs, 2009. december 5.
15. Szabados György: *Magyar államalapítás a IX. században. A DAI. 38. fejezetének kritikájához* – „Hadak útján.” A népvándorlás-kor fiatal kutatóinak XX. konferenciája. Budapest. 2010. október 29.
16. Szabados György: *Hóman Bálint a korai magyar állam és etnogenezis kutatója* – „Történelmi ártértékelés.” Hóman Bálint és nemzedéke szerepe a magyar kulturális és tudománypolitika történetében. Székesfehérvár, 2010. november 24.

17. Szabados, György: *The 40th Chapter of the De Administrando Imperio and the Hungarian State-organisation in the 10th Century* (angolul) – Ungarn und Byzanz. Internationale Konferenz. Eötvös József Kollégium, Budapest, 2011. május 26.
18. Szabados György: *Avar pusztalások és birodalmi nagymorvák. A IX. századi Kárpát-medence politikai és ethnikai viszonyairól* – VII. Medievisztikai PhD-konferencia. Szeged, 2011. június 2.
19. Szabados György: *Nomádállam vagy nomád állam? A 9–10. századi Magyar Nagyfejedelemség jellegéről* – „Hadak útján.” A népvándorlás-kor fiatal kutatóinak XXI. konferenciája. Szeged, 2011. november 25.
20. Szabados György: *A legyőzött magyarok mint hódítók? VII. Konstantin császár és a népvándorlások antik modellje / The conquered Hungarians as the conquering ones? Emperor Constantine VII and the ancient model of the migrations* (magyarul és angolul) – „A Kárpát-medence, a magyarság és Bizánc”-konferencia / „Carpathian Basin, Hungarians and Byzantium”-conference / „Das Karpatenbecken, die Ungarn und Byzanz”-Konferenz. Szeged, 2012. május 22.
21. Szabados György: *Hadviselő steppe-állam a Kárpát-medencében és azon kívül* – „Hadak útján.” A népvándorlás-kor fiatal kutatóinak XXII. konferenciája. Visegrád, 2012. október 5.
22. Langó Péter – Szabados György: *„Vulnere sagittae adverso gutturis defixae cedit” The Hungarian Raids between the historical sources and archaeological remains* (angolul) – VII. Fields of Conflict Conference. Budapest, 2012. október 18.
23. Szabados György: *Állam és ethnosz a IX–X. századi magyar történelemben* – Magyar Tudományos Akadémia – Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Magyar Őstörténeti Témacsoport vitaülése. Magyar Tudományos Akadémia – Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet. Budapest, 2013. március 22.
24. Szabados György: *Identitásformák és hagyományok* – Magyar őstörténet. Tudomány és hagyományörzés. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának konferenciája. Magyar Tudományos Akadémia Székháza. Budapest, 2013. április 18.
25. Szabados György: *A múltértelmezés bátorsága jezsuita módra (1644–1811)* – Történetírás Magyarországon a kora-újkorban – Kosáry Domokos emlékkonferencia. Magyar Tudományos Akadémia – Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet. Budapest, 2013. június 4.
26. *A többirányú ethnikus fejlődés lehetséges magyar példájáról* – „Hadak útján.” A népvándorlás-kor fiatal kutatóinak XXIII. konferenciája. Veszprém, 2013. október 3.
27. Szabados György: *Folytonosság és/vagy találkozás? Avar és magyar a 9. századi Kárpát-medencében – amit az írott kútfők láttatni engednek* – „Sötét Idők Túlélői”. Déri Múzeum – Debreceni Egyetem. Debrecen, 2014. február 7.
28. Szabados György: *Etnikai sokszínűség – nemzeti egység az Árpád-korban* – „Közösétől a nemzetig: a magyar nemzet előtörténete és születése.” Széchenyi Társaság – Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, 2014. február 25.
29. Szabados György: *Az ómorva-kérdés régen és ma* – Az Alföld a 9. században II. – Új eredmények. MTA SZAB Székház. Szeged, 2014. május 21.
30. Szabados György: *Szkitia három tartománya* – IX. Medievisztikai PhD-konferencia. Szeged, 2015. június 17.
31. Szabados György: *Az Árpád-ház „nyugati” dinasztikus kapcsolatai – keleten és nyugaton, 1170–1205 között* – „Et ai estat en Ongri’ et en Franssa / És valék úgy Magyar-, mint Franciaországban” Francia–magyar kapcsolatok a középkorban II. Szentendre, 2016. június 10.

32. Szabados György: „*Szent borzalom fogta el keblünket*” – egy székesfehérvári királyszerző azonosításáról – III. Béla király és kora. Székesfehérvár, 2017. augusztus 12.
33. Szabados György: *Nem naiv és nem eposz, de legalább létezik. Az elbeszélő emlékezet nyomai a régi magyar műveltségben* – Hagyományfrissítés 6. Naiv eposzunk. MTA BTK Irodalomtudományi Intézet XIX. századi osztálya. MTA Könyvtár és Információs Központ. Budapest, 2017. december 5.
34. Szabados György: *III. Béla magyar királysága* – III. Béla és kora konferencia. Székesfehérvár, 2018. április 23.
35. Szabados György: *László Gyula „kettős honfoglalás” elméletéről* – „Elődeim kezét fogom hát, az ő munkájukat folytatom...” László Gyula halálának 20. évfordulójára emlékezve. Visegrád, MNM Mátyás Király Múzeum, 2018. június 22.
36. Szabados György: *III. Béla tudományközi őstörténete* – „Hadak útján.” A népvándorlás-kor fiatal kutatóinak XXVIII. konferenciája. Mosonmagyaróvár, 2018. október 6.
37. Szabados György: „*Országnak nagy örömeivel*” – *Szent István székesfehérvári koronázásáról* – „eleinte Magyarországnak fővárosa lévén” – tudományos konferencia Siklósi Gyula emlékére. Siklósi Gyula Várostartörténeti Kutatóközpont. Székesfehérvár, 2019. szeptember 6.
38. Szabados György: *IX–XII. századi magyarok életmódjáról – amit az írott kútfőkből kiolvasni lehet és amit nem* – „Sötét Idők Hétköznapjai”. Déri Múzeum. Debrecen, 2020. február 14.
39. Szabados György: *A középkori magyar gesztairódalom és a hun-hagyomány* – Az Arany, ezüst vas. A hunok régészeti hagyatéka a Kárpát-medencében című kiállítás megnyitójához kapcsolódó tudományos konferencia. Ópusztaszer, 2021. június 4.
40. Szabados György: *Ősvállalás – ősválasztás? Álmos nemzetségének Attila-hagyományáról* – „Hadak Útján”. A népvándorlás kor fiatal kutatóinak 30. konferenciája. Siklósi Gyula Várostartörténeti Kutatóközpont, Székesfehérvár, 2021. november 13.
41. Szabados György: *Ófőváros X–XII. századi múltjának vitás kérdéseiből* – A Szent István Király Múzeum házikonferenciája. Szent István Király Múzeum. Székesfehérvár, 2022. február 14.
42. Szabados György: *977 – 1172 – 1222. Jubileumi sarokpontok Ófőváros korai történelméből* – Alba Regia – Bulla Aurea – Régészeti és történeti perspektívák Székesfehérvár régmúltjának kutatásában. Siklósi Gyula Várostartörténeti Kutatóközpont. Székesfehérvár, 2022. december 14.
43. Szabados György: *Ófőváros X–XII. századi múltjának vitás kérdéseiből 2.0* – A Szent István Király Múzeum házikonferenciája. Szent István Király Múzeum. Székesfehérvár, 2023. március 6.
44. Szabados György: *Még egyszer István királlyá koronázásának székesfehérvári helyszínéről* – Székesfehérvár korai története. A legújabb régészeti, történeti és természettudományos kutatások eredményei. Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár. 2023. március 22.
45. Szabados György: *Hun szálak a magyar etnogenezis szövetében – reflexió-vázlat régi és új tudományokra* – Árpád népe. A magyar honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Ferenczy Múzeumi Centrum – Magyar Nemzeti Múzeum. Szentendre, 2023. április 15.

Külföldi tudományos konferencia-előadások

1. Szabados, György: *Latin, as a language of the sciences in Hungary during the 18th century.* (angolul) – Symposium on Language of Sciences in the Time of Linnaeus. Uppsala, 2007. június 7.
2. Szabados, György: *The yearbook as a genre of the Hungarian Jesuit historiography in the 17th–18th centuries* (angolul) – Litteras et artes nobis traditas excolere. XIV. International Congress for Neo-Latin Studies. Uppsala, 2009. augusztus 4.

3. Szabados, György: *On the justification of the medieval state-term* (angolul) – Church and ethnicity in history. Ostrava, 2010. április 22.
4. Szabados György: *Árpád-házi szállásbirtokok és állami központok a X. századi Magyarországon* – IX. Erdélyi Magyar Régészeti Konferencia. Gyergyószentmiklós, 2011. november 5.
5. Szabados György: *Mitoszok és történetek Álmosról és Árpádról* – „Új magyar mitológia: a szakralizált őstörténet médiareprezentációi és rítusai” Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem – Szemeisztosz Webszemiotikai és Online Kommunikációs Kutatócsoport konferenciája. Sepsiszentgyörgy, 2015. március 6.
6. Szabados, György: *The Transformation of the Hungarian State Structure during the 10th–11th Centuries* (angolul) – Leeds International Medieval Congress. Leeds, 2015. július 8.
7. Szabados, György: *„Historiographia Hungaro-Latina. On the Neo-Latin roots of the Hungarian erudition* (angolul) – XVIth International Congress of the International Association for Neo-Latin Studies. Bécs, 2015. augusztus 5.
8. Szabados György: *Az utolsó steppe-állam Európa közepén. Magyar Nagyfejedelemség (850 k. – 1000)* – A Magyar Tudomány Napja Erdélyben. Erdély, mint jogtörténeti tér. Sapientia EMTE Jogtudományi Intézet, Kolozsvár, 2017. október 27.
9. Szabados György: *László Gyula a magyarok bejöveteleiről* – László Gyula emlékkonferencia. Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központ. Nagyvárad, 2018. június 18.
10. Szabados György: *László Gyula „kettős honfoglalás” elmélete* – Konferencia a 20 éve elhunyt László Gyula régész, történész, a kolozsvári egyetem egykori tanára emlékére. IX. Kolozsvári Magyar Napok. Kolozsvár, 2018. augusztus 25.
11. Szabados György: *László Gyula „kettős honfoglalás” elméletéről az írott források tükrében* – László Gyula (1910–1998) Emlékkonferencia. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 2018. október 23.
12. Szabados György: *III. Béla személyes őstörténete tudományközi megközelítésben* – 7th International Cultural Forum. Szentpétervár, 2018. november 16.

Felsőfokú tankönyvek fejezetei 2003-tól

1. Szabados György: A kettős honfoglalás elméletéről. Veress Emőd szerk.: *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár, 2018. 78–82.
2. Szabados György: A Magyar Nagyfejedelemség kora (850 k. – 1000). Veress Emőd szerk.: *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár, 2018. 82–93, 95–98.
3. Szabados, György: The Age of the Hungarian Great Principality. Veress, Emőd ed.: *Constitutional History of Transylvania*. Cham, 2023. 95–124. (*Studies in the History of Law and Justice* vol. 25.) (https://doi.org/10.1007/978-3-031-22166-8_3)

Felsőoktatási tevékenység
A Szegedi Tudományegyetemen tartott, ETR-en dokumentált kurzusok
(A dokumentáció csak a 2007/08–2016/17-es tanév között érhető el.)

<https://www.coosp.etr.u-szeged.hu/Home>

2016/17/2

A magyar állam a IX-XIII. században

- magállxiiszá0-1

Az állam és az egyház kapcsolata az Árpád-korban

- állegykapárpkor0MA-1

2015/16/2

A medievisztikai kutatások elmélete és gyakorlata

- medkutelmgya0MA-1

2014/15/2

A magyar állam a IX-XIII. században

- magállxiiszá0-1

Az állam és az egyház kapcsolata az Árpád-korban

- állegykapárpkor0MA-1

2013/14/2

A magyar állam a IX-XIII. században (csak vizsga)

- magállxiiszá0-1

A medievisztikai kutatások elmélete és gyakorlata

- medkutelmgya0MA-1

Árpád-kori hadtörténet

- árpád-2-1

2013/14/1

Középkori államtörténet

- közáll-1

2012/13/2

A magyar állam a IX-XIII. században

- magállxiiszá0-1

A magyar középkor forrástípusai

- aközforr.-1

2012/13/1

A medievisztikai kutatások elmélete és gyakorlata (csak vizsga)

- medkutelmgya0MA-1

Árpád-kori hadtörténet

- árpádk-1

2011/12/2

A magyar középkor forrástípusai

- aközforr.-1

A medievisztikai kutatások elmélete és gyakorlata

- medkutelmgya0MA-1

2011/12/1

A magyar állam a IX-XIII. században

- magállxiiszá0-1

Az Árpád-kori történelem forrásproblémáiból

- árpád-1

2010/11/2

A korai magyar történet forrásai [2010-2011-2]

- kormagtörfor0-1

A magyar középkor forrástípusai [2010-2011-2]

- aközforr.-1

Kora-középkori latin nyelvű krónikák olvasása II. [2010-2011-2]

- korakö-1

2010/11/1

Kora-középkori latin nyelvű krónikák olvasása [2010-2011-1]

- korak.-1

Középkori államtörténet [2010-2011-1]

- közáll-1

2009/10/2

A középkor forrástípusai

- aközforr.-1

2009/10/1

A korai magyar állam és ethnosz (IX-XIII.század)

- akorai-1-1

2008/09/1

Forrástani ismeretek

- forfor_1-3

Történetírás a középkori Magyarországon

- történetírás-1

2007/08/2

Árpád-kori hadtörténet

- árpád-2-1

Forrástani ismeretek

- forfor_1-6

Szakedolgozói szeminárium

- szasze_43-6

2007/08/1

A középkori államfejlődés problémái

- aközép-1

Az Árpád-kori történelem forrásproblémáiból

- árpád-1
- Forrástani ismeretek
- forfor_1-4
- Szakdolgozói szeminárium
- szasze_38-7

A habilitációs anyag szempontjából releváns 3 óravázlat

Árpád-kori hadtörténet

Szemináriumi tematika 2003/2004. II. félév

Bevezetés

– Anonymus: A magyarok cselekedetei – Kézai Simon: A magyarok cselekedetei. Budapest, 1999. 9–80., 103–119., 137–149., 155–161.

A honfoglalás előzményei

1. A Kárpát-medence a IX. században

2. A magyar harcosok a IX. században (fegyverzet, hadviselés)

– *Kristó Gyula szerk.: A honfoglalás korának írott forrásai. Szeged, 1995. 29–74., 101–136., 159–161., 183–184. (HKÍF.)*

– Bóna István: A magyarok és Európa a 9–10. században. Budapest, 2000. 9–24. (Bóna 2000.)

A honfoglalás

3. A honfoglalás eseménymenete (útirányok, időszakaszok)

4. A 899-es itáliai hadjárat

– *HKÍF. 110–136., 185–200., 209–218., 263–276., 348–367.*

– Bóna 2000. 25–35.

A Magyar Nagyfejedelemség háborúi 970-ig

5. A nyugatra vezetett hadjáratok

6. A délkeletre vezetett hadjáratok

– *HKÍF. 141–153., 201–203., 219–227., 246–256.*

– *Kristó Gyula szerk.: Az államalapítás korának írott forrásai. Szeged, 1999. 257–262. (ÁKÍF.)*

– *Képes Krónika. Fordította Bellus Ibolya. Budapest, 1986. 67–75. (KK.)*

– Bóna 2000. 36–71.

Magyar–német háborúk 1030–1063 között

7. Szent István, Péter és Aba Sámuel háborúi

8. I. András és I. Béla háborúi

– *ÁKÍF. 177–187., 213–225., 237–256.*

– *KK. 94–126.*

– *Kristó Gyula: Háborúk és hadviselés az Árpádok korában. Szeged, 2003. 59–86. (Kristó 2003.)*

A XII. század főbb hadi eseményei

9. A magyar–bizánci háborúk (1127–1167)

10. Hódítási irányok a XII. század végén

– *Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Budapest, 1984. 194–247., 257–296.*

– *Makk Ferenc: Magyar külpolitika (896–1196). Szeged, 1996. 175–222.*

A XIII. század főbb hadi eseményei

11. A tatárjárás

12. Harc a Babenberg-örökségért (1246–1278)

– *Katona Tamás szerk.: A tatárjárás emlékezete. Budapest, 1981. 111–152., 172–193.*

– *Kristó Gyula szerk.: Kun László emlékezete. Szeged, 1994. 54–65., 90–111.*

- *KK. 223–230.*
- Kristó 2003. 147–204.

Összefoglalás

- 13. Székely, besenyő és kun könnyűlovas íjászok a XII–XIII. században (1116, 1146, 1278)
- 14. A magyar harcosok a XI–XIII. században (fegyverzet, hadviselés)
- *KK. 190–196., 204–208.*
- B. Szabó János: Gondolatok a XI–XV. századi magyar hadviselésről. *Hadtörténelmi Közlemények* 2001/1. 75–102.

Számonkérés (kronológia, forrásszövegek felismerése)

A referátumokhoz ajánlott irodalom

Általánosan ajánlott összefoglalás

- Doberdói Breit (Bánlaky) József: *A magyar nemzet hadtörténelme I–VI.* Budapest, 1929–1931.

További szakirodalom

- Almási Tibor: *A tizenharmadik század története.* Budapest, 2000.
- Bakay Kornél: *Őstörténetünk régészeti forrásai II.* Miskolc, 1998.
- Bendefy László: *Az ismeretlen Juliánusz.* Budapest, 1936.
- Boba Imre: *Morávia története új megvilágításban.* Budapest, 1997.
- Bordás Győző szerk.: *A honfoglalás 1100 éve és a Vajdaság. Újvidék,* 1997.
- Borosy András: *A XI–XV. századi magyar lovasságról.* *Hadtörténelmi Közlemények* 1962/2. 119–174.
- B. Szabó János – Somogyi Győző: *Elfeledett háborúk. Magyar–bizánci harcok a X–XIII. században.* Budapest, 1999.
- Felföldi Szaboles szerk.: *Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás.* Budapest, 2001.
- Freisingi Ottó krónikája (*Otonis episcopi Frisingensis Chronicon*). Budapest, 1912.
- Freisingi Ottó: *I. Frigyes császár tettei (Otonis episcopi Frisingensis Gesta Friderici I. Imperatoris).* Budapest, 1913.
- Gombos F. Albin: *A honfoglaló magyarok itáliai kalandozása.* *Hadtörténelmi Közlemények* 1927. 429–519.
- Gombos F. Albin: *Szent István háborúja II. Konrád német-római császárral 1030-ban.* Serédi Jusztinián szerk.: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján II.* Budapest, 1938. 109–132. (= *Szent István Emlékkönyv.* Budapest, 1988. 301–324.)
- Györffy György: *A magyarság keleti elemei.* Budapest, 1990.
- Györffy György szerk.: *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról.* Budapest, 1975.
- Hermann Róbert szerk.: *Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái.* Budapest, 2003.
- Kmoskó Mihály szerk.: *Mohamedán írók a steppe népeiről.* *Földrajzi irodalom* I/1–2. Budapest, 1997–2000.
- Kordé Zoltán: *A magyarországi besenyők az Árpád-korban.* Makk Ferenc szerk.: *Acta Historica.* Tomus XC. Szeged, 1990. 3–20.
- Kordé Zoltán: *A székelyek a XII. századi elbeszélő forrásokban.* Kristó Gyula szerk.: *Acta Historica.* Tomus XCII. Szeged, 1991.
- Köhalmi Katalin: *A steppék nomádja lóháton, fegyverben.* Budapest, 1972.
- Kristó Gyula főszerk.: *Korai Magyar Történelmi Lexikon.* Budapest, 1994.

- Kristó Gyula: Árpád fejedelemtől Géza fejedelemig. 20 tanulmány a 10. századi magyar történelemről. Budapest, 2002.
- Kristó Gyula – Makk Ferenc szerk.: III. Béla emlékezete. Budapest, 1981.
- László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Budapest, 1944.
- Makk Ferenc: A turulmadártól a kettőskeresztig. Tanulmányok a magyarság régebbi történelméről. Szeged, 1998.
- Nagy Balázs szerk.: Tatárjárás. Budapest, 2003.
- Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete. Budapest, 1998.
- Négyesi Lajos: A ménfői csata. Hadtörténelmi Közlemények 1994/3. 136–146.
- Négyesi Lajos: A muhi csata. 1241. április 11. Hadtörténelmi Közlemények 1997/2. 296–310.
- Olajos Teréz: A IX. századi avar történelem görög nyelvű forrásai. Szeged, 2001.
- Rácz Árpád szerk.: Nagy képes millenniumi hadtörténet. Budapest, 2000.
- Pálóczi Horváth András: Besenyők, kunok, jászok. Budapest, 1989.
- Piti Ferenc szerk.: „Magyaroknak eleiről.” Ünnepi tanulmányok a hatvenesztendős Makk Ferenc tiszteletére. Szeged, 2000.
- Szabados György: Imre és András. Századok 1999/1. 85–111
- Szabados György: „Elfeledett” hadjáratok? (könyvismertetés). Aetas 2001/2. 216–219.
- Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok. Budapest, 1993.
- Tóth Sándor László: Levediától a Kárpát-medencéig. Szeged, 1998.
- Thuróczy János: A magyarok krónikája – Rogerius mester: Siralmas ének. Budapest, 2001.
- Veszprémy László: A magyar honfoglalás útirányának hagyománya elbeszélő forrásainkban. Hadtörténelmi Közlemények 1990/2. 1–20.
- Veszprémy László szerk.: Honfoglaló őseink. Budapest, 1996.
- Wolfram, Herwig: A magyarok és a frank-bajor Ostmark. Történelmi Szemle 2001/1–2. 123–132.

Az Árpád-kori magyar történet forrásproblémáiból Szemináriumi tematika 2007/2008-as tanév I. félév

TÉMAKÖRÖK:

Államszervezet, uralmi viszonyok Etelközben
A magyarok első fejedelme
A turul-monda
A magyarok bejövetele a hazai írott hagyományban
A X. századi Árpádok (fejedelmi hatalom, öröklésrend)
Királylándzsa és korona – az új állam önállósága
Az Intelmek államszemlélete
Orseolo Péter és Aba Sámuel megítélése
A Vazul-fiak megítélése
Az Ősgesta keletkezési ideje, műfaja, tartalma
Törvényesség és alkalmasság elve a XI. századi uralom megítélésekor
Szent László és Kálmán
Krónikafolytatások a XII–XIII. században Ákos mesterig
III. Béla királysága és személyisége
A Zágrábi és Váradai Krónika Árpád-kori időrétegeinek forrásértéke
Anonymus kora és hitelessége
A krónikaszerkesztés és Anonymus gestája (szemlélet, hangsúlyok)
Kézai Simon történetírása
IV. László, a kun

KÖVETELMÉNY:

- *Referátum szóban előadva.*
- *A referátum alapján számítógéppel írott szemináriumi dolgozat 8–12 oldal terjedelemben (Times New Roman CE 12-es betű, másfeles sorköz, 2,5 cm-es margó), lábjegyzetelt formában, 2007. november 26-i leadási határidővel.*

FORRÁSSZÖVEGEK:

- *Képes Krónika 1–184. fejezet. Ajánlott kiadványok:*
 - *Képes Krónika. Fordította Bellus Ibolya. Budapest, 1986.*
 - *Képes Krónika. Fordította Bollók János. Budapest, 2004.*
- *Anonymus: A magyarok cselekedetei – Kézai Simon: A magyarok cselekedetei. Fordította Veszprémy László és Bollók János. Budapest, 1999.*
- *Kristó Gyula szerk.: A honfoglalás korának írott forrásai. Szeged, 1995.*
- *Kristó Gyula szerk.: Az államalapítás korának írott forrásai. Szeged, 1999.*
- *Makk Ferenc – Thoroczkay Gábor szerk.: Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemről. Szeged, 2006.*
- *Kristó Gyula – Makk Ferenc: III. Béla emlékezete. Budapest, 1981.*
- *Kristó Gyula szerk.: Kun László emlékezete. Szeged, 1994.*
- *Szent István: Intelmek I. a szöveget gondozta és fordította Havas László. Debrecen, 2004.*
- *Krónikáink magyarul. III/1–2. Válogatta és fordította Kulcsár Péter. Budapest, 2006–2007.*

KIINDULÓ IRODALOM:

- Csapodi Csaba: *Az Anonymus-kérdés története.* Budapest, 1978.
- Csóka J. Lajos: *A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI–XV. században.* Budapest, 1967.

- Deér József: A IX. századi magyar történet időrendjéhez. *Századok* 1945–1946. 1–20.
- Domanovszky Sándor: A Budai Krónika. Budapest, 1902.
- Domanovszky Sándor: Kézai Simon mester krónikája. Budapest, 1906.
- Dümmerth Dezső: Álmos, az áldozat. Budapest, 1986.
- Gerics József: Legkorábbi gestaszerkesztéseink keletkezésrendjének problémái. Budapest, 1961.
- Gerics József: a Tátony nemzetségről. Adalékok egy krónikahely értelmezéséhez. *Történelmi Szemle* 1966. 1–24.
- Gerics József – Ladányi Erzsébet: A Szent István lándzsájára és koronájára vonatkozó források értelmezése. *Levéltári Szemle* 1990. 3–14.
- Gerics József: Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban. Budapest, 1995.
- Gerics József – Ladányi Erzsébet: 11. századi események középkori történetírásunkban. *Századok* 2006. 349–360.
- Györffy György: Egy krónikahely magyarázatához. *Történelmi Szemle* 1966. 25–35.
- Györffy György: Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új válaszok. Budapest, 1993.
- Hóman Bálint: A Szent László-kori Gesta Ungarorum és XII–XIII. századi leszármazói. Budapest, 1925.
- Hóman Bálint munkái II. Történetírás és forráskritika. Budapest, 1938. (reprint Gödöllő–Máriabesnyő, 2003.)
- Horváth János: Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái. Budapest, 1954.
- Kristó Gyula: Legitimitás és idoneitás. *Századok* 1974. 585–619.
- Kristó Gyula: A Képes Krónika szerzője és szövege. Képes Krónika. Fordította Bellus Ibolya. Budapest, 1986. 459–516.
- Kristó Gyula: Írások Szent Istvánról és koráról. Szeged, 2000.
- Kristó Gyula: Magyar historiográfia I. Történetírás a középkori Magyarországon. Budapest, 2002.
- Kristó Gyula: Árpád fejedelemtől Géza fejedelemig. Budapest, 2002.
- Kulcsár Péter: A magyar ősmonda Anonymus előtt. *Irodalomtörténeti Közlemények* 1987–1988. 523–545.
- Makk Ferenc: Magyar külpolitika (896–1196). Szeged, 1996.
- Makk Ferenc: Megas arkhon. Uő: A turulmadártól a kettősskeresztig. Szeged, 1998. 67–80.
- Mályusz Elemér: Krónika-problémák. *Századok* 1966. 713–762. (= Mályusz Elemér: Klió szolgálatában. Válogatott történelmi tanulmányok. Soós István szerk. Budapest, 2003. 231–278.)
- Mályusz Elemér: A Thuróczy-krónika és forrásai. Budapest, 1967.
- Mályusz Elemér: Az V. István-kori gesta. Budapest, 1971.
- Szabó Károly: Kun László. Budapest, 1886. (reprint 1988)
- Szentmártoni Szabó Géza: „Álmomban azt látám” Pünkösöd hava és a szerelmi álmok. Uő szerk: Ámor, álmok és mámor. A szerelem a régi magyar irodalomban és a szerelem ezredéves hazai kultúrtörténete. Budapest, 2002. 389–406.
- Szentpétery Imre: A Zágrábi és a Váradai Krónika egymáshoz való viszonya. *Századok* 1934. 410–425.
- Thoroczkay Gábor: Az Anonymus-kérdés kutatástörténeti áttekintése (1977–1993). *Fons* 1994/2. 93–149., 1995/2. 117–143.
- Tóth Sándor László: Árpád megasz arkhon címéhez. *Magyar Nyelv* LXXXVI (1990). 228–231.

- Tóth Sándor László: Az első fejedelem: Árpád vagy Álmos? *Acta Historica*. CIII. Szeged, 1996. 31–42.
- Szentpétery, Emericus: *Scriptores Rerum Hungaricarum I–II*. Budapestini, 1937–1938.
- Szovák Kornél: Szent László alakja a korai elbeszélő forrásokban. *Századok* 2000. 115–145.
- Váczy Péter: A népfelség elvének magyar hirdetője a XIII. században. Kézai Simon mester. Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére. Budapest, 1933. 546–563.
- Váczy Péter: A Vazul-hagyomány középkori kútfőinkben. *Levéltári Közlemények* 1941. 304–338.
- Váczy Péter: *A magyar történelem korai századaiból*. Budapest, 1994.
- Veszprémy László: A magyar honfoglalás útirányának hagyománya elbeszélő forrásainkban. *Hadtörténelmi Közlemények* 1990/2. 1–20.
- Veszprémy László: Adémar de Chabannes krónikájának magyar vonatkozásai. Textus és kontextus. *Századok* 2003. 459–467.
- Veszprémy László: Megjegyzések korai elbeszélő forrásaink történetéhez. *Századok* 2004. 325–347.

Magyar államtörténet a IX–XIII. században – 2013/2014 I. félév
Előadás a medievisztika PhD-képzésben résztvevőknek

Témakörök

1. Az államról és más közösség-szervező erőkről
2. A IX–XIII. századi magyar történelem forrásadottságairól
3. Álmos államalapítása a IX. században
4. A Kárpát-medence és a magyar szállásváltás a IX. században
5. A Magyar Nagyfejedelemség a IX–X. században
6. Szent István államalapítása a XI. században
7. A XI–XIII. századi Magyar Királyság intézményrendszere
8. A XI–XIII. századi Magyar Királyság jellege

Forráskiadványok

- ANONYMUS: *A magyarok cselekedetei* – KÉZAI Simon: *A magyarok cselekedetei*. Fordította VESZPRÉMY László és BOLLÓK János. Budapest, 1999, 2004.
- BERTA Árpád: *Szavaimat jól halljátok... A türk és az ujjur rovásírásos emlékek kritikai kiadása*. Szeged, 2004.
- GYÖRFFY György szerk.: *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Budapest, 2002.
- *Képes Krónika* 1–187. fejezet. Ajánlott kiadások: BELLUS Ibolya ford. Budapest, 1986.; BOLLÓK János ford.: Budapest, 2004.
- KRISTÓ Gyula szerk.: *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, 1999.
- MAKK Ferenc – THOROCZKAY Gábor szerk.: *Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemről*. Szeged, 2006.
- MORAVCSIK Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1984.
- *Szent István – Intelmek I.* a szöveget gondozta és fordította HAVAS László. (*Sancti Stephani Regis Primi Hungariae Libellus De Institutione Morum*). Debrecen, 2004.
- *The laws of the medieval Kingdom of Hungary (Decreta regni mediaevalis Hungariae), 1000–1526*. Volume 1. 1000–1301. translated and edited by János M. BAK, György BÓNIS, James Ross SWEENEY. With an essay on previous ed. by Andor CSIZMADIA. Idyllwild, 1999.
- www.dmgh.de

Szakirodalom

- BARTONIEK Emma: Corona és regnum. *Századok* 68 (1934). 314–331.
- DEÉR József: *Pogány magyarság – keresztény magyarság*. Budapest, 1938.
- BÁLINT Csanád: Az ethnosz a korai középkorban. (A kutatás lehetőségei és korlátai.) *Századok* 140 (2006). 277–347.
- GERICS József: *Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban*. Budapest, 1995.
- HÓMAN Bálint: *Magyar történet I.* Budapest, 1935.
- KRISTÓ Gyula: *A magyar állam megszületése*. Szeged, 1995.
- MAKK Ferenc: *Magyar külpolitika (896–1196)*. Szeged, 1996.
- RÉVÉSZ László: „Emlékezetek utatok kezdetére...” Budapest, 1999.
- VESZPRÉMY László: *Lovagvilág Magyarországon. Lovagok, keresztések, hadmérnökök a középkori Magyarországon. Válogatott tanulmányok*. Budapest, 2008.
- ZSOLDOS Attila: *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*. Budapest, 2007.

Tudományos szakmai közélet

Tagság tudományos testületekben

- Magyar Történelmi Társulat
- Hungaria Latina Társaság
- Societas Internationalis Studiis Neolatinis Provehendis – International Association For Neo-Latin Studies
- Szegedi Középkorász Műhely
- MTA köztestületi tagság
- Magyar Bizantinológiai Társaság

Kötetsorozat-szerkesztés

1. *Mítosz és történelem könyvek* (Hoppál Mihállyal közösen)

Könyvlektorálás

1. *Nemzeti Nagyvizit. I. kötet.* Szerkesztő: Kásler Miklós. Szerkesztőbizottság: Földesi Margit, történelmi szerkesztő, Kővári Péter, koordinátor szerkesztő, Szabados György, szaklektor. Tudományos munkatárs: Nyári Gábor. Budapest, Kairosz Kiadó, 2014. 340 o.
2. *Nemzeti Nagyvizit. 2. kötet.* Szerkesztő: Kásler Miklós. Szerkesztőbizottság: Földesi Margit, történelmi szerkesztő, Kővári Péter, koordinátor szerkesztő, Szabados György, szaklektor. Tudományos munkatárs: Nyári Gábor. Budapest, Kairosz Kiadó, 2015. 296 o.
3. Magyar Zoltán: *Hős vagy lázadó? Koppány alakja a folklórban és a kultúrtörténetben.* Budapest, Magyarországtudató Intézet, 2020. 168 o.

Konferenciák szervezése

1. *III. Béla és kora.* Székesfehérvár, 2018. április 23. (A Szent István Király Múzeum szervezésében)
2. „Elődeim kezét fogom hát, az ő munkájukat folytatom...” *László Gyula halálának 20. évfordulójára emlékezve.* Visegrád, 2018. június 22. (Az NMI – László Gyula Intézet és a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeum közös szervezésében. Szervezőtárs: Gróf Péter – MNM MKM)
3. „*Hadak Útján*”. *A népvándorlás kor fiatal kutatóinak 30. konferenciája.* Siklói Gyula Várostörténeti Kutatóközpont, Székesfehérvár, 2021. november 11–13. Szervezőtárs: Kulcsár Mihály és Varga Bianka.

PhD-képzésben való részvétel

PhD-fokozatot megszerzett doktorandusz: 2 fő

1. Igaz Levente „summa cum laude” minősítés, 2013
2. Takács Melinda „summa cum laude” minősítés, 2018 – Révész Lászlóval közös témavezetés

Jelenleg témavezetés alatt álló PhD-hallgató: Katona-Kiss Attila „*Szent László kunjai*” című doktori értekezésének témavezetése (Prof. Dr. Révész Lászlóval közösen, SZTE–BTK Medievalisztika Doktori Program)

Kiállítás koncepciója – társkurátori tevékenység

1. „*Teste Fehérvárott nyugszik*” *III. Béla király (1172–1196)* – Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 2017. augusztus 12 – 2018. június 30. (Kulcsár Mihállyal közösen)
2. „*Akit jeruzsáleminek nevezünk*” *II. András élete és uralkodása* – Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 2018. augusztus 11 – 2018. december 30. (Belegrai Tamással és Pokrovenszki Krisztiánnal közösen)